

Eğitim Programları ve Öğretim Lisansüstü Eğitim Programlarının İncelenmesi¹ Examination of Curriculum and Instruction Graduate Education Programs¹

Derya ATİK KARA²

Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU³

Demet SEVER⁴

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 01.04.2020

Kabul Tarihi: 17.04.2020

Atf İçin: Atik-Kara, D., Kürüm-Yapıcıoğlu, D. ve Sever, D. (2020). Eğitim programları ve öğretim lisansüstü eğitim programlarının incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 4(2), 163-190.

ÖZ: Bu çalışmanın amacı Türkiye’de uygulanmakta olan Eğitim Programları ve Öğretim Lisansüstü programlarının incelenmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemine dayalı desenlenmiştir. Araştırmada ölçüt örnekleme yoluyla seçilen dokuz üniversitedeki lisansüstü programlara ilişkin belgeler, üniversitelerin internet adreslerinden elde edilmiştir. Ulaşılan belgelere dayalı olarak program çıktıları, dersleri ile derslerin amaçları ve içerikleri içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre program çıktıları genel olarak sayı ve temel konu alanlarını kapsamaları açısından üniversitelere göre önemli farklılıklar göstermektedir. Her iki program düzeyinde de temel alan derslerinin ağırlıkta olduğu ve ders çeşitliliğinin bulunduğu söylenebilir. Ancak dersler ile derslerin amaç ve içeriklerinin program çıktıları ile uyumlu olmadığı belirlenmiştir. Amaçların dağılımına bakıldığında her iki programda da ağırlık sırasıyla araştırma becerileri, öğrenme-öğretme süreci ve program geliştirme konularındadır. Programlarda kuramsal yapının güçlü olduğu ancak kuram ve uygulama arasında denge kurulamadığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak programların işleyişi ve alanın gelişimi açısından eğitim programları ve öğretim lisansüstü programların belirli standartları karşılayacak düzeye getirilmesi önemli görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Belge incelemesi, içerik analizi, lisansüstü program, program çalışmaları, program çıktısı

ABSTRACT: The aim of this study is to examine the Curriculum and Instruction Graduate programs (CIGP) in Turkey. The study was designed qualitatively. Documents related to graduate programs in nine universities selected through criterion sampling were obtained from the universities' websites. The outcomes, objectives and contents were compared and the current situation was examined. The results revealed that the program outcomes show important differences in universities in terms of number and basic subject areas in general. Based on both

¹Bu makale, Anadolu Üniversitesi BAP Komisyonunca desteklenen 1502E046 nolu projenin bir bölümünü içermektedir. 3. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulan çalışma, daha derinlemesine bir inceleme yapmak üzere örneklem daraltılıp yeniden analize tabi tutularak hazırlanmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, dakara@anadolu.edu.tr, 000-0002-6890-030X (Başlıca yazar)

³ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, dilrubak@anadolu.edu.tr, 0000-0002-9518-2999

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, dpala@anadolu.edu.tr, 0000-0003-2882-8515

program levels, it can be said that the courses are mainly field based and there is a variety of courses. However, it was found that the objectives and contents of the courses and courses themselves were not compatible with the program outcomes. Considering the objectives, the weight in both programs is on research skills, learning-teaching process and program development. It is seen that the theoretical structure is given strongly based on the scope of objectives and contents, but no balance between theory and practice was found. It is suggested to bring the CIGP to meet certain standards, and to take measures to improve the quality of education in terms of the functioning of the programs and the development of the field.

Keywords: Document analysis, content analysis, graduate program, curriculum studies, program outcomes

1. GİRİŞ

Yükseköğretim, eğitim sistemi içerisinde en üst düzeydeki eğitim basamağını oluşturmaktadır. Yükseköğretim sisteminin içinde yer alan üniversiteler ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel araştırmalar yapmayı, nitelikli insangücü yetiştirmeyi, nitelikli bir eğitim-öğretim hizmeti sunmayı, bilimsel bilginin ve uygulama alanlarının toplumun ve tüm insanlığın yararına kullanılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamayı görev edinen, toplumda önemli ve saygın bir yere sahip yükseköğretim kurumlarıdır (Erdem, 2013; Kürüm, 2007). Üniversiteler görevlerini önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde yerine getirmektedirler. Önlisans düzeyi ara insangücü yetiştirmeyi amaçlayan lisans öğretiminin ilk kademesini oluştururken, lisansüstü ise üreten, eleştiren, araştıran toplumsal ve bireysel gelişmeye olanak sağlayan bir eğitim olarak nitelendirilebilir. Türkiye’de lisansüstü eğitim 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 3. Maddesine göre yüksek lisans (YL), doktora (DR), tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlik eğitimini kapsamakta (YÖK, 2018) ve lisans derecesine sahip olan kişilere ilgi duydukları bilim dalında uzmanlaşma olanağı sağlamaktadır.

Türkiye’de lisansüstü düzeyde eğitim hizmeti sunan bilim dallarından biri de Eğitim Programları ve Öğretim (EPÖ) programıdır. Program lisans düzeyinde 1965 yılında, lisansüstü düzeyde ise 1969 yılında eğitim ve öğretim hizmeti vermeye başlamıştır. İlk mezunlarını YL programında 1971, DR programında ise 1974 yılında vermiştir (Demirhan-İşcan ve Hazır-Bıkmaz, 2012). 1997 yılına kadar lisans ve lisansüstü eğitim hizmeti veren EPÖ programının, eğitim fakültelerinin yapılandırılması kapsamında dört yıllık lisans programı kapatılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte EPÖ anabilim dalı lisans düzeyinde öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin bir kısmını yürütürken, lisansüstü düzeyde ise öğrencilerin eğitim bilimleri alanıyla ilgili bilgi, beceri ve anlayışlarını geliştirmeyi, programların geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve bilimsel araştırma becerilerinin kazandırılmasını öngören derslerle öğrencilere EPÖ alanında uzmanlık kazandırma amacına yönelik etkinliklerini sürdürmektedir. Dolayısıyla bu uzmanlık alanının Türkiye’de ilk, orta, lise, yükseköğretim ve yaygın eğitim alanlarındaki programların geliştirilmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarının bilimsel temellere göre gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik önemli sorumluluklar üstlendiği söylenebilir (Kürüm-Yapıcıoğlu, Atik-Kara ve Sever, 2017). Üstlendiği önemli sorumluluklar EPÖ alanının yürüttüğü lisansüstü programlarla bu bilgi ve becerileri kazandırabilecek özelliklere ne düzeyde sahip olduğu sorusunu akla getirmektedir. Nitekim sınırlı sayıda olmakla birlikte, bu soruya yanıt verme amacı taşıyan ve alanı çeşitli açılardan ele alan önemli çalışmalara rastlanmaktadır. Örneğin Bümen ve Aktan (2014) EPÖ alanı üzerine özeleştirel bir çözümleme yaparken; Çapuk (2014) EPÖ lisansüstü programlarını ABD’deki programlarla karşılaştıran bir araştırma yapmıştır. Yıldırım (2012) ise yaptığı çalışmada EPÖ lisansüstü programlarını dersler açısından karşılaştırarak farklılıkları ortaya koymuştur. Erişti (2013) ise yaptığı çalışmada EPÖ alanında çalışan öğretim üyelerinin profilini belirlemiştir. Bu çalışmaların yanı sıra EPÖ lisansüstü eğitim programlarına başvuru koşulları, derslerin yapısı, saatleri ve kredi sayıları, programı tamamlama süresi, lisansüstü tezlerdeki eğilimleri ve alanın amaçlarının gerçekleştirilmesini etkileyen etmenleri belirlemeye yönelik çalışmalara da rastlanmaktadır (Gömlüksiz ve Bozpolat, 2013; Gözütok, Alkın ve Ulubey, 2010; Hazır-Bıkmaz, Aksoy, Tatar, Atak-Altınyüzük, 2013; Kozikoğlu ve Senemoğlu, 2015; Ozan ve Köse, 2014; Saracaloğlu ve Dursun, 2010). Alanyazındaki çalışmalarda tartışılan öğretim elemanları ve lisansüstü eğitim alan öğrencilerin niceliği ile niteliği, uygulanmakta olan programlarda süregelen sorunlar ile makale ve tezlerin nitelik ve çalışma alanlarının sınırlılığına dair getirilen eleştirilerin dikkate alınması ve alanın gelişimi için bir fırsat olarak değerlendirilmesi önemlidir.

İlerleyen yıllarda EPÖ alanını temsil edecek olan lisansüstü öğrencilere verilen eğitimin niteliği de büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin niteliğindeki en önemli etmenlerden biri de kuşkusuz lisansüstü eğitim programlarıdır. Bu durum lisansüstü programların farklı açılardan ve çeşitli araştırma yaklaşımlarından yararlanılarak değerlendirilmesinin bir gereksinim olduğunu ortaya koymaktadır. Sever, Kürüm-Yapıcıoğlu ve Atik-Kara (2019) tarafından Anadolu Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretim ABD lisansüstü programlarının değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırma kapsamında alan uzmanlarının görüşlerine dayalı olarak YL ve DR programlarının kapsamının net biçimde birbirinden ayrılmaması, farklı üniversitelerde açılan programlarda alanın temel konularına yer verilmemesi, derslerin işlenişinde kuram ve uygulama dengesinin sağlanamaması gibi alanın gelişimini engelleyen önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayalı olarak alan uzmanlarının dile getirdiği ve paydaşlarca da doğrulanan sorunlar, EPÖ lisansüstü programlarının daha ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesi gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Bu gereksinimden yola çıkılarak araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde belirlenen dokuz üniversitede yürütülen EPÖ YL ve DR programlarının program çıktıları, dersleri ve derslerde yer verilen amaç ve içeriklerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma ile ulaşılan sonuçların alanın gelişimi yönünde tartışılan konulara, programların kapsamı açısından ışık tutacağı düşünülmektedir. Alanyazında EPÖ alanını ele alan ve yukarıda yer verilen çeşitli çalışmalardan söz edilmiştir. Ancak programları öğeleri açısından derinlemesine inceleyen yeterli düzeyde çalışmanın olmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın gerek üniversiteler için kendi lisansüstü eğitim programlarının değerlendirilmesi gerekse var olan programların iyileştirilmesine yönelik yapılacak program çalışmalarına kaynak olması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

EPÖ lisansüstü programlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma nitel araştırma yöntemine dayalı betimsel bir çalışmadır. Programlarda yer verilen program çıktıları, dersler, derslerin amaç ve içeriklerinin incelenmesinde belge incelemesi yönteminden yararlanılmıştır.

2.1 Araştırma Kapsamında Analiz Edilen Belgeler

Üniversitelerin seçilmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Ölçütlerin belirlenmesinde derinlemesine analize olanak sağlamak ve araştırmayı destekleyecek yapıyı ortaya çıkarabilmek amacıyla (Miles ve Huberman, 2015) programları incelenen üniversitelerde YL ve DR programlarında en az 10 yıldır öğretimin sürüyor olması, her iki programın da açık olması ve tüm belgelerin ulaşılabilir olması dikkate alınmıştır. Araştırma kapsamında analiz edilen belgeler dokuz devlet üniversitesinin resmi internet siteleri aracılığıyla ulaşılan program çıktıları ve ders programlarından oluşmaktadır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde öncelikle ilgili üniversitelerin web sayfalarının incelenmesine yönelik bir form hazırlanarak programlara ilişkin bilgiler (enstitü, düzey, kuruluş tarihi, ders isimleri vb.) bu formlara aktarılmıştır. 2015 Mart ayı verilerine göre Türkiye’de 193 üniversiteden 48’inde EPÖ alanında lisansüstü programı bulunmaktadır. Programların düzeyleri açısından dağılımlarına bakıldığında ise 21’inde hem yüksek lisans hem doktora programları bulunmaktadır. Bu üniversiteler arasında ölçütlere dayalı olarak seçilen lisansüstü programların, program çıktıları ile ders programlarına ulaşılmış ve analiz süreci için tüm belgeler dosyalanmıştır.

2.3. Veri Analizi

Verilerin analizinde araştırmanın amacı doğrultusunda içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Program çıktıları, dersler, derslerin amaç ve içerikleri her üniversite için ayrı ayrı incelenmiş, sonrasında üniversiteler arası karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tüm üniversitelerin program çıktıları konu alanlarına göre sınıflandırılmış, ardından her konu alanı (program geliştirme, program değerlendirme, öğretmen eğitimi vb.) için program çıktıları kendi içinde alt temalara ayrılmıştır. Tüm üniversiteler için YL’de 140, DR’de 135 olmak üzere toplam 275 program çıktısı incelenmiştir. Programlarda yer verilen dersler de ilk olarak isimleri temel alınarak konu alanlarına göre sınıflandırılmış, ardından ders ismi ile amaç ve içerik karşılaştırmaları yapılarak sınıflandırma gözden geçirilmiştir. Konu alanlarının belirlenmesinde Sever ve diğerlerinin (2019) EPÖ alan uzmanlarının görüşlerini irdeledikleri çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan yararlanılmıştır. Sınıflandırmalara son şekli verildikten sonra amaç ve içerikler kodlanarak alt temalar oluşturulmuştur. Tüm üniversiteler için YL programlarında 131 ders ile 790 amaç ifadesi; DR programlarında 137 ders ile 723 amaç ifadesi ve amaçlara karşılık gelen içerikler incelenmiştir. Amaç ve içeriklerin bir kısmı birden fazla alt temaya yönelik kodlanmıştır. Örneğin, “Program geliştirme ve program değerlendirme ile ilgili temel kavramları tanımlar” amacı, iki alana da yer verilmiş olduğunu gösterebilmek için hem program geliştirme hem de program değerlendirme temaları altında kodlanmıştır. İçerik kapsamında incelenen konu başlıklarına makalenin sınırlarından ötürü bulgularda ayrıca yer verilmemiş, yalnızca amaçlarla farklılık gösteren durumlar gösterilmiştir.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik Önlemleri

Belge incelemesi sürecinde araştırmacılar tarafından öncelikle bağımsız bir biçimde kodlamalar yapılmış, ardından ulaşılan temalar karşılıklı olarak tartışılarak tutarlılık sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen alt temalar, derginin sayfa sınırlaması olması nedeniyle çizelgeler ile gösterilememiş yazılı olarak açıklanmıştır. Çalışmada oluşturulan tüm tema ve alt temalara ilişkin çizelgeler araştırmacılar tarafından saklanmaktadır.

Araştırma kapsamında yararlanılan tüm belgeler üniversitelerin internet sitelerinde açık kaynak olarak yer almaktadır. Her bir üniversite bir harf ile kodlanmış, bu sayede üniversitelerin karşılaştırılmasından çok programlara vurgu yapılması sağlanmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada ulaşılan bulgular, araştırma amacı doğrultusunda EPÖ lisansüstü programlarında yer verilen program çıktıları, dersler ve derslerin amaç ve içerikleri başlıkları altında sunulmuştur.

3.1. Yüksek Lisans ve Doktora Programlarında Yer Verilen Program Çıktıları

Dokuz üniversitenin YL ve DR program çıktıları incelendiğinde altı ana temaya ulaşılmıştır. Bu temalara göre program çıktılarının dağılımı Tablo 1’de görülmektedir. YL program çıktılarının sayısı 8 ile 29 arasında, DR programlarında ise 5 ile 29 arasında değişmektedir.

YL ve DR programlarının tümüne bakıldığında, program çıktılarının en fazla “Program Geliştirme” temasında olduğu görülmektedir. “Mesleki ve Akademik Gelişim” ile “Araştırma

Becerileri” temalarına ilişkin program çıktılarında da her iki programda da diğer temalarla karşılaştırıldığında önemli ölçüde yer verildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra “Program Değerlendirme” ve “Öğrenme-Öğretme Süreci” temalarına her iki programda da oldukça az yer verildiği göze çarpmaktadır. “Öğretmen Eğitimi” ise en az program çıktısının bulunduğu alandır.

Tablo 1: Üniversitelere Göre YL ve DR Programları Program Çıktılarının Temalara Dağılımı

	A		B		C		D		E		F		G		H		I		Toplam	
	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR
Program Geliştirme	4	5	13	10	11	10	3	2	10	8	3	4	8	7	1	5	5	5	58	56
Program Değerlendirme	1	1	1	2	2	1	-	-	1	-	3	2	-	-	1	2	1	1	10	9
Araştırma Becerileri	3	4	3	2	2	6	4	2	1	1	2	2	1	3	5	2	3	3	24	25
Öğrenme-Öğretme Süreci	1	1	2	3	2	1	-	-	-	-	2	2	-	-	-	2	1	1	8	10
Öğretmen Eğitimi	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3	2
Mesleki ve Akademik Gelişim	1	1	8	11	11	4	1	1	3	6	1	5	5	3	5	-	2	2	37	33

İncelenen üniversitelerin birinde hem YL hem de DR düzeyinde aynı program çıktılarında yer verilmiştir. Diğer üniversitelerde ise kısmen de olsa YL düzeyinde kuramsal çalışmaların ağırlıkta olduğu, DR düzeyinde ise bilimsel çalışmaların yayınlanması, özgün ürünlerin ortaya konması gibi uygulamalı çalışmaları içeren daha üst düzey program çıktılarında yer verildiği görülmüştür. Örneğin bir üniversitenin YL programında program tasarısı hazırlamaya dönük bir program çıktısı yer alırken, doktora programında bu program çıktısının aynısına yer verilmiş ayrıca program geliştirme çalışmalarını yürütebilmeye yönelik bir çıktı eklenmiştir. Başka bir üniversitede ise YL düzeyinde program değerlendirme konusu ile ilgili temel kavram ve yaklaşımlarının analiz edilmesine yönelik bir program çıktısı yer alırken, DR programında öğrencilerden program değerlendirme konusuyula ilgili sahip olduğu bilgiye dayanarak özgün bir yaklaşım üretmesi beklenmektedir. Ancak tüm üniversitelerin program çıktılarında bu ilişki gözlenememektedir. Program çıktılarında yönelik belirlenen temaların daha ayrıntılı incelenebilmesi amacıyla aşağıda yer verilen alt temalardan yararlanılmıştır.

Program Geliştirme. Bu temaya yönelik program çıktıları “program geliştirmeye ilişkin kuramsal bilgi”, “program tasarısı hazırlama”, “program geliştirme çalışmalarını yürütebilme”, “uygulanan programları analiz edebilme”, “alanın gelişimine yönelik sorunları belirleme ve özgün öneriler getirme”, “alandaki gelişmeleri izleme, değerlendirme ve uygulamalarına yansıtabilme” ile “eğitim sistemleri ve geleceğine yönelik tartışma/araştırma” olmak üzere sekiz alt temaya dağılmaktadır. Alt temalara dağılım incelendiğinde YL programında kısmen daha fazla olmakla birlikte her iki programda da alana ilişkin kuramsal bilgiye yer verildiği görülmektedir. Program tasarısının hazırlanmasına ilişkin üç üniversitede, program geliştirme çalışmalarının yürütülmesine yönelik ise dört üniversitede program çıktısı yer almamaktadır. Uygulanmakta olan programların analizine yönelik çıktılar ise bir üniversitede her iki düzeyde, üç üniversitede ise DR düzeyinde olmak üzere dört üniversitede yer bulmaktadır. Alandaki gelişmeleri izleme, değerlendirme ve uygulamalarına yansıtabilme bir üniversite dışında tümünde yer bulmaktadır. Özellikle YL programlarında mesleki bilginin kullanımı ve yapılan çalışmaların paydaşlarla paylaşımı üzerinde

durulduğu söylenebilir. Bu alt temalar altında incelenen program çıktıları “Eğitim programlarına etki eden felsefi, sosyal, tarihsel ve psikolojik temelleri kavrayabilme”, “Program geliştirme ve değerlendirme modellerini karşılaştırır.”, “Dünya’da ve Türkiye’de çeşitli kademelerde uygulanan örgün ve yaygın eğitim programlarını program geliştirme ilkeleri açısından analiz etme”, “Eğitim programları ve öğretim alanında yapılmış bilimsel araştırmaları/yayımları ve uygulamaları takip edebilme”, “Bilginin doğasını kazandıracak nitelikte çeşitli konu alanı ve öğretim düzeylerinde eğitim programları geliştirebilme” ifadeleri ile örneklendirilebilir. Eğitim sistemleri ve bu sistemlerin gelecekteki durumuna ilişkin tartışmalara yönelik sadece bir üniversitenin DR programında iki program çıktısı yer almaktadır. “Var olan uygulamalara ve küresel gelişmelere dayalı olarak Türk Eğitim Sisteminin yakın ve orta vadedeki geleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunma becerisi” ifadesi bu bulguya örnek gösterilebilir.

Program Değerlendirme. Bu tema altında incelenen program çıktıları “program değerlendirmeye ilişkin kuramsal bilgi”, “program değerlendirme modellerine yönelik özgün çalışmalar yapabilme” ve “program değerlendirme çalışması yapma” olmak üzere üç alt tema altında incelenmiştir. YL programlarında sadece iki üniversitenin çıktılarında kuramsal bilgiye ve program değerlendirme çalışmalarına yer verilmektedir. Bu alt temalar kapsamında ele alınan program çıktılarına örnek olarak “Ele aldığı bir programı, uygun program değerlendirme yaklaşımını seçerek etkililiği hakkında yargıda bulunabilme”, “Farklı konu alanlarına ait uygulanmakta olan programları değerlendirme çalışmalarını yürütebilme becerisi”, “Program değerlendirme ile ilgili temel kavram, ilke ve yaklaşımları değerlendirerek kendi özgün yaklaşımını üretebilme” ifadeleri verilebilir. Araştırma kapsamında incelenen üniversitelerin ikisinde ise program değerlendirmeye ilişkin program çıktısı yer almamaktadır.

Öğrenme-Öğretme Süreci. Bu tema altında “öğrenme-öğretme model, kuram ve yaklaşımları”, “öğrenme-öğretme model, kuram ve yaklaşımları kullanabilme” ile “öğretim tasarısı hazırlayabilme” olmak üzere üç alt temaya ulaşılmıştır. Üniversitelerin üçünün program çıktılarında bu alana hiç yer verilmezken, birinde sadece DR programında yer verilmektedir. Öğrenme-öğretme sürecine ilişkin alt temalara bakıldığında her iki programda da alana yönelik kuramsal bilgiye yer verilirken, DR programında bilginin kullanılmasına daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Bu temaya ilişkin program çıktılarına “Etkili öğrenme-öğretme süreçleri geliştirebilme ve uygulayabilme” ve “Çeşitli konu alanı ve öğretim düzeylerinde, öğrencilerin anlamlı öğrenmelerini sağlayabilecek nitelikte öğretimi tasarlayabilme” örnek olarak gösterilebilir.

Araştırma Becerileri. Bu tema altında “bilimsel araştırma süreci bilgisi”, “araştırma yöntem bilgisi”, “alana yönelik araştırma/proje tasarlama ve yürütme”, “yürüttüğü araştırmaları raporlayabilme ve yayınlama”, “disiplinler arası araştırmalarda yer alma”, “araştırma sürecinde etik ilkelere uygun davranma” ve “alana yönelik çalışmaya istekli olma” olmak üzere yedi alt temaya ulaşılmıştır. YL programlarında kuramsal bilgiye de yer verilirken, DR programlarını tamamlayan öğrencilerden bilginin uygulanması, araştırma sürecinin gerçekleştirilmesi ve akademik yayınların yapılması gibi beklentilerin daha fazla olduğu söylenebilir. “Bilimsel araştırma yöntemlerine ilişkin temel kavram ve ilkeleri kavrayabilme”, “Eğitimde nicel ve nitel araştırma yöntemleri bilgisi”, “Eğitim programları ve öğretim alanında bilimsel araştırma yapmaya istekli olma”, “Araştırma sonuçlarının ve yeniliklerinin yayılmasını sağlar” ve “Bilimsel yöntem ve etik ilkelerini ön planda tutarak çalışmayı raporlaştırabilme” bu program çıktılarına örnek olarak gösterilebilir.

Mesleki ve Akademik Gelişim. Bu temaya yönelik program çıktıları “program geliştirme uzmanlığına değer verme”, “iletişim kurma becerisi”, “mesleki ve etik sorumlulukların bilincinde

olma”, “yabancı dili etkili şekilde kullanabilme”, “yaşam boyu öğrenmenin gerekliliğinin bilincinde olma”, “üst düzey düşünme becerilerine sahip olma”, “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilme”, “mesleki ve akademik gelişimini planlayabilme”, “bilimsel çalışmalarda liderlik yapma, bağımsız ve ekiple çalışma becerisi” ile “mesleki ve akademik olarak kendini geliştirecek faaliyetlere katılma” alt temaları altında yer almaktadır. Mesleki ve akademik gelişim, program geliştirmeden sonra en fazla program çıktısının olduğu temadır (Tablo 1). Araştırma becerilerine ilişkin etik sorumluluklar mesleki ve akademik gelişim teması altında da ön plana çıkmaktadır. Bu tema altında mesleki ve akademik nitelikleri geliştirmeye dönük pek çok üst düzey bilgi ve beceriye yer verilmekte ayrıca duyuşsal özelliklere de vurgu yapılmaktadır. “Mesleki bir kimlik olarak program geliştirme uzmanlığına değer verebilme”, “Mesleki ve etik sorumluluklarının bilincinde olma ve davranışlarına yansıtma becerisi”, “Bilimsel çalışmalara liderlik eder.”, “Mesleki gelişimini sağlamak üzere bir yabancı dili C1 düzeyinde etkili olarak kullanabilme” bu tema altında yer alan program çıktılarına örnek olarak gösterilebilir.

Öğretmen Eğitimi. Öğretmen eğitimi üç üniversitenin program çıktılarında yer almaktadır. Bu konu alanında “öğretmen eğitiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları” ile “öğretmen yetiştirme sistemlerinin değerlendirilmesi” alt temalarına ulaşılmıştır. Bu tema altında incelenen program çıktılarından biri “Etkili bir öğretmen eğitimi süreci için öneriler geliştirebilme” olarak örneklenebilir.

3.2. Yüksek Lisans ve Doktora Programlarında Yer Verilen Dersler

Araştırma kapsamında dokuz üniversiteye ait 131 YL, 137 DR dersi olmak üzere toplam 268 ders incelenmiştir. Üniversitelerdeki programların tümü birlikte ele alındığında YL programlarındaki derslerin %62’si, DR programlarının ise %66’sı temel alan derslerinden oluşmaktadır. Temel alanlara göre belirlenen temalar altındaki derslerin dağılımına bakıldığında ise program geliştirme YL %12, DR %16; program değerlendirme YL %4, DR %7; öğrenme-öğretme süreci YL %21, DR %15; öğretmen eğitimi YL % 2, DR %8; araştırma YL %23, DR %20 olarak dağılmaktadır. Konu alanlarına göre tüm derslerin üniversitelerdeki dağılımı Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: YL ve DR Programlarındaki Derslerin Temalara Dağılımı

	A		B		C		D		E		F		G		H		I	
	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR	YL	DR
Program Geliştirme	2	6	2	4	1	1	2	3	3	2	2	2	2	2	1	2	1	-
Program Değerlendirme	1	1	-	1	1	1	1	1	1	1	-	1	-	1	1	1	-	1
Öğrenme-Öğretme Süreci	8	7	1	2	2	1	3	3	1	-	3	2	2	2	8	3	-	1
Öğretmen Eğitimi	1	2	1	1	-	-	-	2	3	1	-	-	2	-	1	-	-	-
Araştırma Becerileri	5	2	5	3	1	2	4	5	3	1	5	4	1	3	4	5	2	3
Özel Alan Öğretim Programları	11	4	-	-	2	-	-	1	1	-	3	-	-	1	-	-	-	-
Karşılaştırmalı Eğitim	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-
Eğitim Sistemleri	1	5	1	-	-	-	-	-	1	3	-	1	1	1	1	1	-	1
Eğitimin Temelleri	2	2	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	6	2	2
Hizmet içi eğitim	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-
Yetişkin Eğitimi/ YBÖ	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-
Eğitim ve Teknoloji	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	1	2	1	-	1
Öğretim Tasarımı	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2	1	1	-

Program geliştirme, öğrenme-öğretme süreci, araştırma becerileri ve program değerlendirme ile ilgili derslere ağırlıkları farklı olmakla birlikte, tüm üniversitelerde yer verildiği görülmektedir. Diğer alanlara yönelik derslere yer verilme durumu ise üniversitelere göre farklılık göstermektedir.

Üniversitelerdeki ders dağılımına temalar bağlamında bakıldığında Program Geliştirme ile ilgili derslere bir üniversitenin DR programında hiç yer verilmemektedir. Derslerin sayılarına bakıldığında ise dört üniversitede DR programındaki ders sayısının arttığı, üç üniversitede aynı sayıda derse yer verildiği, bir üniversitede ise YL programındaki ders sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu tema altında yer verilen derslere “Eğitimde Program Geliştirme”, “Eğitim Programlarının Hazırlanması ve Geliştirilmesi”, “Eğitim Programının Temelleri”, “Program Geliştirme Modelleri ve Yeni Yaklaşımlar”, “Yapılandırıcılık ve Program Geliştirme” örnek gösterilebilir.

Program Değerlendirme teması altındaki derslere ise dört üniversitenin YL programında hiç yer verilmemekte, diğer üniversitelerde ise hem YL hem de DR programlarında birer ders verilmektedir. Bu dersler, diğer temel alan dersleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük bir ağırlığa sahiptir. “Eğitimde Program Değerlendirme”, “Program Değerlendirme Yaklaşımları”, “Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”, “Program Değerlendirme Modelleri” bu tema altında yer verilen derslere örnek olarak gösterilebilir.

Öğrenme-Öğretme Süreci teması altında bir üniversitenin DR, diğer bir üniversitenin ise YL programında bu alana yönelik ders bulunmazken, diğer üniversitelerde ise farklı sayılarda derslere yer verilmiştir. Bu alandaki derslerin özelliklerine bakıldığında “Öğrenme-Öğretme Yaklaşımları”, “Öğretme Modelleri” ve “Öğrenme ve Öğretme Süreçleri” gibi genel ve kuramsal yapıya yönelik dersler olduğu gibi “Eğitimde Drama”, “Eğitimde Düşünme Becerileri ve Öğretimi”, “Kübaşık Öğrenme” ve “Öğretme-Öğrenme Stratejileri” gibi daha özel alanlara yönelik derslere de yer verilmektedir.

Araştırma Becerilerine yönelik dersler hem YL hem de DR programlarında en fazla ağırlığa sahip derslerdir. Tüm üniversitelerde, farklı konulara ağırlık verilmekle birlikte araştırma ile ilgili dersler mutlaka bulunmakta ve sayı olarak hem YL hem de DR programlarında en üst sırada yer almaktadır. Tüm üniversitelere genellenememekle birlikte YL programlarında “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri”, “Bilimsel Araştırma Teknikleri”, “Eğitim İstatistiği”, “Test Geliştirme Teknikleri”, “Nitel Araştırma teknikleri” gibi genel araştırma becerilerinin kazandırıldığı derslere yer verilirken; DR programında “İleri İstatistik”, “İleri Nitel Araştırma”, “Eğitimde Proje Hazırlama” gibi daha üst düzey derslere yer verilmektedir.

Öğretmen Eğitimi ile ilgili dersler ise temel konu alanları açısından programlarda en az yer verilen dersler arasındadır. Bu alandaki dersler yedi üniversitede yer almakta; bu üniversitelerin ikisinde hem YL hem DR programlarında yürütülmekte, dört üniversitede sadece DR, bir üniversitede ise sadece YL programında bulunmaktadır. Bu konu alanına ilişkin derslere ise “Öğretmen Eğitimi ve Sorunları”, “Küreselleşme ve Öğretmen Eğitimi”, “Öğretmen Eğitimi Programlarında Yönelimler”, “Öğretmen Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi” örnek gösterilebilir.

Eğitim Sistemleri ile ilgili dersler yedi üniversitede bulunmakta, bunların dördünde her iki programda, ikisinde DR, birinde ise YL programında bulunmaktadır. Bu tema altında yer verilen derslere örnek olarak “Türk Eğitim Sisteminin Yapısı ve Sorunları”, “Türk Eğitiminde Yenilikler”, “Eğitimde Çağdaş Akımlar” verilebilir.

Eğitimin temelleri teması altında birinde YL programında olmak üzere dört üniversitede derslere yer verilmektedir. Bu derslere “Eğitim Düşüncesinin Felsefi ve Sosyolojik Boyutları”, Eğitim ve

Kalkınma”, “Eğitim Tarihi”, “Eğitim ve Toplumsal Değişme”, “Eğitimin Felsefi Temelleri” ve “Eğitim Sosyolojisi” örnek gösterilebilir.

Özel alan ve bu alanlara yönelik öğretim programlarını konu alan derslere bir üniversitede her iki programda, üçünde YL ve ikisinde DR olmak üzere altı üniversitede yer verilmiştir. Bu tema altındaki dersler arasında “Geçmişten Günümüze Türkçe Öğretim Programlarına Eleştirel Bakış”, “Erken Çocukluk Eğitiminde Program Geliştirme”, “İlköğretim ve Ortaöğretimde Program Geliştirme”, “Matematik Programları”, “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programları” sayılabilir.

Karşılaştırmalı Eğitim teması altında yer verilen dersler ikisinde her iki programda, ikisinde DR ve birinde YL programında olmak üzere beş üniversitede yer almaktadır. Bu derslere örnek olarak “Avrupa Eğitim Sistemleri”, “Karşılaştırmalı Eğitim Programları”, “Farklı Ülkelerde Program Geliştirme Uygulamaları”, “Karşılaştırmalı Eğitim” sıralanabilir.

Hizmet içi eğitim teması altında yer alan derslere ikisinde YL, ikisinde DR programında olmak üzere dört üniversitede; Yetişkin Eğitimi/Yaşamboyu Öğrenme teması altındaki derslere de yine dört üniversitede yer verilmektedir. Hizmet içi eğitim ile ilgili derslere “Hizmetiçi Eğitim Programları”, “Hizmetiçi Eğitimde Program Geliştirme ve Uygulama”; Yetişkin Eğitimi ve Yaşamboyu Öğrenme ile ilgili derslere ise “Yaşamboyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi”, “Türkiye’de ve Dünyada Yetişkin Eğitimi” örnek verilebilir.

Eğitim Teknolojileri ile ilgili derslere altı üniversitede yer verilmektedir. Bunların ikisinde her iki programda, üçünde DR, birinde ise YL programında yer almaktadır. Bu derslere örnek olarak “Program Geliştirme ve e-öğrenme”, “Web Tabanlı Öğretim”, “Öğretimde Yeni Teknolojiler”, “Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı”, “Yeni Teknolojiler ve Eğitime Uyarlanması” dersleri örnek verilebilir. Öğretim Tasarımı ile ilgili dersler altı üniversitede yer almaktadır. “Öğretim Tasarımı”, “Öğretim Tasarımı Modelleri”, “Bilgisayarda Öğretim Tasarımı” bu tema altında yer verilen derslerdendir.

Bu araştırma kapsamında incelenen dersler dışında bazı üniversitelerde “Etkili Sınıf Yönetimi”, “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, “Örgütlerde Etkili İnsan İlişkileri”, “Osmanlı Sosyal Tarihi”, “Günlük Yaşam ve Eğitimde Radyasyon”, “İkinci Dil Öğretimi”, “Aile ve Toplumda Sağlıklı İnsan İlişkileri” gibi dersler de yer almaktadır.

3.3. Yüksek Lisans ve Doktora Programlarındaki Derslerin Amaç ve İçerikleri

Üniversitelerde amaçların temel konu alanları açısından dağılımına genel olarak bakıldığında hem YL hem DR programlarında ağırlık, sırasıyla Araştırma Becerileri, Öğrenme-Öğretme Süreci ve Program Geliştirme temalarıdır. Bu konu alanlarının ardından YL programlarında Özel Alan Eğitimi ve Program Değerlendirme; DR programlarında ise Program Değerlendirme ve Öğretmen Eğitimi alanlarına yer verildiği görülmektedir. Temel konu alanlarının dışında kalan temalara dağılım ise üniversitelere göre farklılık göstermektedir (Tablo 3). Üniversitelere göre bakıldığında yedi YL programında Araştırma Becerileri ve Öğrenme-Öğretme Süreci temalarına yönelik amaçların ağırlıkta olduğu; DR programlarında ise Program Geliştirme ve Araştırma Becerilerinin daha ön planda olduğu söylenebilir. Program değerlendirme ve öğretmen eğitimine ilişkin kazandırılmak istenen amaçlar ise program çıktıları ve derslerdeki dağılıma benzer şekilde alt sıralarda kalmaktadır.

Üniversitelerin YL ve DR programlarındaki derslere ilişkin amaç ve içeriklerin daha ayrıntılı incelenmesi amacıyla her tema, alt temalar bağlamında incelenmiştir.

Program Geliştirme. Bu temaya yönelik amaç ve içerik “kuramsal bilgi”, “uygulamalı bilgi”, “üst düzey bilgi” ve “duyuşsal özellikler” olmak üzere dört alt tema altında toplanmıştır. Program geliştirme temasında hem YL hem de DR programlarında kuramsal bilginin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Program geliştirme alanına yönelik kodlanan YL’de 122 amacın 73’ü, DR’de 131 amacın 69’u kuramsal bilgi alt teması altındadır. Bu tema altındaki amaçlar temel kavramlar, gereksinim analizi, program geliştirme süreci, eğitim programının öğeleri, kuramsal temeller, program geliştirme modelleri, program tasarısı ve program geliştirmede yeni yönelimler konularını kapsamaktadır. Her iki programda da alt tema altında sıralanan konu alanlarına benzer dağılımlar görülmekte ancak gereksinim analizine ilişkin amaç ve içeriğe YL programlarında, program geliştirme modellerine ise DR programlarında daha fazla ağırlık verilmektedir. Kuramsal bilgi alt teması altında kodlanan amaçlara örnek olarak “Eğitimde program geliştirmenin kavramsal ve kuramsal temellerini açıklayabilecektir.”, “Eğitim programı tasarımlarının özelliklerini açıklar”, “İhtiyaç analizini açıklar”, “Program geliştirme modellerini betimler”, “Program geliştirmede yeni yönelimleri izler” ifadeleri verilebilir. Bu amaçlara karşılık gelecek şekilde içerik ifadeleri programlarda yer almaktadır.

Tablo 3: Üniversitelere Göre YL ve DR Programlarındaki Derslerin Amaçlarının Temalara Dağılımı

		Program Geliştirme	Program Değerlendirme	Öğrenme-Öğretme Süreci	Öğretmen Eğitimi	Araştırma Becerileri	Alan eğitimi	Eğitim Sistemleri	Eğitimin Temelleri	Karşılaştırmalı Eğitim	Hizmet içi eğitim	Yetişkin Eğitimi/YBÖ	Öğretim Tasarımı	Eğitim Teknolojileri
A	YL	20	9	49	5	41	47	5	11	8	-	-	-	-
	DR	7	4	36	12	21	17	18	8	4	3	8	6	3
B	YL	7	-	12	5	30	-	5	-	-	-	-	7	-
	DR	12	4	9	-	8	-	-	-	-	-	7	-	-
C	YL	10	16	15	-	4	15	-	-	3	-	-	-	-
	DR	6	11	5	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-
D	YL	14	7	24	-	23	-	-	-	-	-	-	-	-
	DR	19	5	16	10	30	4	-	-	-	-	-	6	-
E	YL	24	5	10	-	18	7	8	10	-	9	-	-	5
	DR	18	6	-	17	14	-	19	-	-	-	-	-	-
F	YL	7	-	8	4	20	12	3	-	-	4	6	5	-
	DR	8	4	8	-	14	-	-	-	4	-	-	-	4
G	YL	16	-	12	-	8	9	7	-	-	-	6	-	13
	DR	16	9	14	13	23	-	9	-	8	-	12	-	8
H	YL	7	7	38	-	30	-	7	15	6	-	-	13	7
	DR	12	9	18	6	34	-	7	30	7	7	-	5	5
I	YL	5	-	-	-	12	-	-	9	-	-	-	6	-
	DR	-	6	6	-	19	-	5	10	-	-	-	-	4

Program geliştirme alanına yönelik uygulamalı bilgi alt teması kapsamında kuramsal bilginin uygulanmasına yönelik gereksinim analizi yapma, program tasarısı hazırlama, özgün bir program geliştirme çalışması planlama, geliştirilen programı uygulama ve değerlendirme konuları yer almaktadır. Uygulamaya yönelik amaçlara üniversitelere göre bakıldığında iki üniversitenin YL programında, iki üniversitenin DR programında, bir üniversitede ise her iki programda da bulunmadığı görülmektedir. Bu alt tema altındaki amaç ifadeleri için “Bir eğitim programı ile ilgili ihtiyaç analizi yapma”, “Bir eğitim programını uygulayabilir”, “Geliştirdiği örnek programın pilot çalışmasını yaparak son şeklini verir”, “Program geliştirmeye ilişkin model ve yaklaşımlardan yararlanarak ve ihtiyaç analizine dayalı bir öğretim tasarımı hazırlar”, “Bir konu alanında program değerlendirme” örnekleri verilebilir. İçerikte de bu amaçlarla ilişkili konular yer almaktadır.

Program geliştirme alanına ilişkin üst düzey bilgi alt teması altında program geliştirme/tasarlama model ve yaklaşımlarının karşılaştırılması/tartışılması, program geliştirme araştırmaları, uygulanmakta olan eğitim/öğretim programlarının analiz edilmesi ve değerlendirilmesi, eğitim sorunlarının tartışılması ve farklı ülkelerdeki program geliştirme çalışmalarının karşılaştırması ile ilişkili amaç ve içeriğe yer verilmiştir. Bu alt tema altındaki amaçlara YL düzeyinde iki üniversitede yer verilmemişken, bir üniversitede DR programında amaç ifadesi bulunmasına karşın içerikte yer verilmediği görülmektedir. “Eğitim programları üzerine eleştiri yapar”, “Öğrenci çeşitli kademelerdeki programların program geliştirmenin temel unsurları arasındaki ilişkileri analiz eder”, “Süreci ve hedefi merkeze alan program modellerini ilişkilendirerek açıklar”, “Program geliştirmede yaşanan sorunları analiz edebilme”, “Türkiye’de ve dünyada program geliştirme alanında çeşitli kademelerde uygulanan programların geliştirilmesinde izlenen yönelimleri karşılaştırır” ifadeleri bu amaçlara örnek gösterilebilir.

Program geliştirme alanına yönelik iki üniversitenin YL ve DR programlarında, bir üniversitenin ise DR programında duyuşsal özelliklere ilişkin amaç bulunmaktadır. Bu amaçlara ilişkin “Program geliştirme alanındaki ulusal ve uluslararası literatürü izlemeye istekli olma”, “Öğrenci program geliştirme uygulama çalışmalarındaki sorunların farkında olur” ifadeleri örnek verilebilir.

Program Değerlendirme. Bu temaya yönelik amaç ve içerik “kuramsal bilgi”, “uygulamalı bilgi”, “üst düzey bilgi” ve “duyuşsal özellikler” olmak üzere dört alt tema altında incelenmiştir. Bu tema altında her iki programda da kuramsal bilginin ağırlıkta olduğu görülmektedir. YL programlarında 44 amaç ifadesinin 21’i, DR programlarında ise 58 amaç ifadesinin 38’i kuramsal bilgi altında yer almaktadır. Program değerlendirme alanına yönelik kuramsal bilgi alt teması temel kavramlar, tarihsel gelişim, program değerlendirme süreç, model ve yaklaşımlar ile ilke ve standartları, program geliştirme ile ilgili kuramsal bilgi ve program geliştirme-değerlendirme ilişkisini kapsamaktadır. Kuramsal bilgiye yönelik amaçlara “Türkiye’de ve dünyada program değerlendirmenin tarihsel gelişimini açıklar”, “Program değerlendirme modellerini analiz edebilecektir.”, “Program değerlendirme yaklaşımlarını birbirinden ayırt eder.” örnekleri verilebilir. İçerikte ise bu amaçlara karşılık gelecek konular yer almaktadır. YL ve DR programlarındaki program değerlendirme derslerinde program geliştirmeye ilişkin kuramsal bilgiye ve iki alan arasındaki ilişkiye dair amaç ve içerik ifadelerinin olduğu görülmektedir. Bu amaçlara “Program geliştirme ve program değerlendirme arasında ilişki kurar”, “Yetişğin yapısını kavrayabilme”, “Aşamalarına göre program geliştirme sürecini açıklar” ifadeleri örnek gösterilebilir.

Program değerlendirme alanına yönelik derslerde kuramsal bilginin yanında uygulamaya dair çalışmaların da bulunduğu ancak oldukça sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. İki üniversitede YL ve DR programlarında, bir üniversitede ise DR programında uygulamaya dönük amaç ve içeriğe yer

verilmiştir. Bir DR ve bir YL programında ise amaç ifadesi bulunmakta ancak içerikte uygulama yapıldığına dair bir konu görülmemektedir. Bu alt tema altındaki amaç ifadelerine “*Verilen bir eğitim programını değerlendirebilir*”, “*Değerlendirilecek program için en uygun değerlendirme modelini seçebilme*” örnek gösterilebilir. Bu amaç ifadelerine karşılık gelecek şekilde içeriğinde program değerlendirme sürecinde yapılacak işlemlere göre haftalara ayrıldığı görülmüştür.

Program değerlendirme teması altında kuramsal ve uygulamalı bilginin yanı sıra süreç, model, yaklaşım ve yönelimleri karşılaştırma/ tartışma; program değerlendirme ve araştırma arasındaki ilişkilendirmeleri içeren üst düzey bilgilere de yer verilmektedir. Bu alt tema için üniversitelerdeki duruma bakıldığında beş YL ve üç DR programında amaç ve içerik ifadelerine yer verildiği, iki DR programında ise amaç ifadesi bulunmakla birlikte içerikte bu amaçları karşılar nitelikte konu bulunmadığı görülmüştür. Amaç ifadelerine “*Türkiye’de ve dünyada program değerlendirme çalışmalarının gelişimini değerlendirebilme*”, “*Program değerlendirmeyle ilgili yapılan çalışmaları değerlendirebilecektir.*”, “*Öğrenci planladığı program değerlendirme modeline uygun araştırma yöntemlerini seçer*”, “*Program değerlendirme modellerini temel özellikleri açısından karşılaştırır.*” örnekleri verilebilir.

Program değerlendirme alanına yönelik duyuşsal özelliklere de iki üniversitede yer verildiği görülmektedir. Bu amaçlara örnek olarak “*Program değerlendirmeye duyulan gereksinimin farkına varır.*”, “*Program değerlendirme uygulamalarındaki problemlerin farkında olur*” ifadeleri gösterilebilir.

Öğrenme-Öğretme Süreci. Öğrenme-öğretme süreci üniversitelerin tümü dikkate alındığında araştırma becerilerinden sonra en fazla amaca yer verilen temadır. Bu temaya ilişkin amaç ve içerik ifadeleri “*kuramsal bilgi*”, “*uygulamalı bilgi*”, “*üst düzey bilgi*”, “*düşünme becerileri kuramsal ve uygulamalı bilgi*” ve “*duyuşsal özellikler*” olmak üzere beş alt tema altında incelenmiştir.

Öğrenme-öğretme sürecine yönelik öğrenme ve öğretme ile ilgili kuramsal ve uygulamalı bilgi, alana ilişkin üst düzey tartışma ve araştırma ile düşünme becerilerine ilişkin kuramsal ve uygulamalı bilgiye ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir. Bunların yanı sıra, bir üniversitenin YL ve DR programlarında, bir üniversitenin ise YL programında öğrenme-öğretme alanına yönelik duyuşsal amaçlara yer verilmiştir. Duyuşsal alana ilişkin amaçlara “*Öğretim alanındaki ulusal ve uluslararası gelişmelerin farkında olma*”, “*Yaratıcı etkinlikleri planlama ve uygulamaya istekli olma*” ifadeleri örnek gösterilebilir.

Öğrenme ve öğretme ile ilgili kuramsal bilgi alt teması altında YL programında kodlanan 173 amacın 89’u, DR programında ise 127 amacın 65’i kuramsal bilgiye yöneliktir. Bu tema altında yer alan başlıklar temel kavramlar; öğrenme ve öğretme kuramları, model, stil ve stratejileri; öğretim yöntem ve teknikleri ile öğrenme-öğretme süreçlerinin eğitim programları ve öğretim alanıyla ilişkilendirilmesidir. İki program düzeyi arasında konuların dağılımı benzer nitelikteyken, YL programlarında öğretim yöntem ve tekniklerine yoğun bir şekilde yer verildiği (YL 89 amaç ifadesininin 28’i, DR 65 amaç ifadesininin 5’i) göze çarpmaktadır. Bu temaya “*Öğretme ve öğrenme süreçleri ile ilgili kavramların anlamını açıklayabilme*”, “*Çağdaş öğrenme kuramlarını açıklayabilme*”, “*Öğrenme kuramlarını açıklar*”, “*İşbirlikli öğrenme yöntemlerini tanımlayabilme*” amaçları örnek gösterilebilir. İçerikte de bu amaçlara karşılık gelecek şekilde konulara yer verilmiştir. Öğrenme-öğretme süreçlerinin EPÖ alanıyla ilişkilendirilmesi YL programlarında üç, DR programlarında ise iki üniversitede yer almaktadır. Ancak bir üniversitede “*Öğrenme, gelişim ve öğretme model ve kuramlarının ilkelerini eğitimde program geliştirme ve öğretimde etkili olarak kullanabilme*” amaç ifadesine yer verilmesine karşın içerikte bu amaca yönelik bir konuya rastlanmamıştır. YL

programlarında da benzer şekilde “Eğitim programları alanındaki yeni yaklaşımları (yapılandırıcılık- çoklu zekâ kuramı vb.) ve temel ilkelerini program geliştirmede uygulayabilme”, “Öğrenme kuramlarını programın hedef kitlesinin ihtiyaçlarını belirlemede işe koşabilme” gibi amaç ifadeleri yer almakta ancak içerikte bu ilişkilendirmenin yapıldığını gösteren bir konu bulunmamaktadır. Bir üniversitede ise “Farklı eğitim düzeylerinde programların geliştirilmesinde öğrenme ve gelişim kuramları ilkelerini uygulayabilme” amaç ifadesi içerikte yer alan “Eğitimde gelişim ve öğrenme kuramlarının doğurguları” konusuyla ilişkilendirilmiştir.

Öğrenme-öğretme süreci ile ilgili incelenen amaçların bir kısmı ise uygulamaya yöneliktir. Bu tema altında öğrenme-öğretme kuram, model, yöntem ve tekniklerini uygulamaya yönelik amaç ve içerik ifadeleri yer almaktadır. “Seçilen bir öğretim modeline dayalı olarak öğretim tasarımı yapar”, “İncelenen öğretim modelleri uygulamaya koyabileceği öğretim senaryoları oluşturabilme”, “öğrenme yaklaşımlarına uygun ders planı hazırlar” amaçları örnek gösterilebilir. Üniversitelere göre bakıldığında ise iki üniversitenin YL programında uygulamaya yönelik amaç ifadesine yer verilmemiştir. Bazı derslerde ise amaç ifadesine yer verildiği ancak içerikte uygulamaya ilişkin konu olmadığı görülmektedir. Örneğin amaçlarda “Gelişim ve öğrenme kuramları ilkelerini öğretme-öğrenme süreçlerini düzenlemede etkili olarak kullanabilme”, “Öğrenci verilen model ve stratejiye uygun yöntem ve teknik kullanarak öğrenme planları yapar” ifadeleri yer almaktayken; içerikte sadece işlenecek konu başlıkları sıralanmış, uygulamaya ilişkin ifadeye rastlanmamıştır.

Öğrenme-öğretme alanına yönelik üst düzey tartışma alt teması altında öğrenme-öğretme kuramları arasında ilişki kurma; konu alanına yönelik makale inceleme, araştırma önerisi hazırlama ile ilgili amaç ve içerik ifadeleri yer almaktadır. Bu alt tema altındaki amaçlar için “Öğrenme stili konulu bir araştırma desenleyebilir.”, “Uygulamaya koyduğu öğretim modelinin etkililiği hakkında eleştirel görüş oluşturabilme”, “Öğrenme yaklaşımlarına ilişkin bilimsel çalışmaları değerlendirir.”, “Yapılandırıcı öğretim tasarımı hakkında düşünüp olası zorlukları anlamak ve tartışmak” ifadeleri örnek gösterilebilir. İçerikte ise amaçlarla ilişkilendirilen konular yer almaktadır.

Öğrenme-öğretme sürecine ilişkin üzerinde durulan konulardan biri de düşünme becerileridir. Ayrı dersler altında, ayrıntılı şekilde üzerinde durulduğu için kuramsal bilginin içinde verilmemiş, ayrı bir alt tema altında sunulmuştur. İki üniversitede hem YL hem de DR programlarında, üç üniversitede YL programında, bir üniversitede ise DR programında düşünme becerilerine ilişkin kuramsal ve uygulamaya dönük amaç ve içeriğe yer verilmiştir. Bu tema altında kodlanan amaç ifadelerine “Eleştirel düşünme becerisi kazanabilme”, “Düşünme becerilerinin öğretimi ile ilgili etkinlikleri açıklayabilecek”, “Üst düzey düşünme becerilerini geliştirmede etkili öğretim-öğrenme model ve stratejilerinin ilkelerini uygulayabilme”, “Öz-düzenleme modellerini karşılaştırır” örnekleri verilebilir. İçerikte ise bu amaç ifadelerine karşılık gelecek şekilde konular yer almaktadır.

Araştırma Becerileri. Araştırma, tüm üniversitelerde hem YL hem de DR programlarında en fazla öne çıkan konu alanıdır. YL programlarında tüm üniversiteler için kodlanan amaçların %24’ü, DR programlarında %23’ü bu alana yöneliktir. Ayrıca uygulamaya yönelik amaçlara ve içeriğe en fazla yer verilen temadır. Araştırma becerilerine ilişkin amaçlar “araştırma süreci kuramsal ve uygulamalı bilgi”, “araştırma yöntemleri kuramsal ve uygulamalı bilgi”, “eğitim istatistiği kuramsal ve uygulamalı bilgi”, “ölçme aracı geliştirme kuramsal ve uygulamalı bilgi” ve “duyuşsal amaçlar” olmak üzere beş alt tema altında yer almaktadır.

Araştırma ile ilgili derslerin amaç ve içeriklerine bakıldığında temel bilimsel araştırma sürecine ilişkin kuramsal ve uygulamalı bilgi her iki programda da yer almakla birlikte, YL programlarında daha fazla yer aldığı, bir DR programında ise yer verilmediği görülmüştür. Bu alt tema altındaki

kuramsal amaç ve içerik bilimsel araştırmanın önemi ve gerekliliği, temel kavramlar, yöntem bilgisi, akademik yazma ile proje türlerinden oluşmaktayken; uygulamaya dönük amaç ve içerikler ise araştırma/proje önerisi hazırlama, veri toplama, veri analizi ve değerlendirme konularından oluşmaktadır. Bu alt tema altında yer verilen amaçlara “*Bilimsel araştırma yöntemleri ile ilgili temel kavramları bilme*”, “*Bilimsel araştırma sürecinin aşamalarını açıkla*”, “*Akademik yazım kurallarını öğrenme*”, “*İncelediği alanyazına dayalı olarak araştırma önerilerini geliştirir*”, “*AB’ce desteklenen eğitim proje türlerini tanıtır*”, “*Proje başvurusu formu doldurabilir*” örnek olarak gösterilebilir. İçerikte bu amaçlarla ilişkilendirilen konulara yer verilmiştir.

Nicel, nitel ve karma araştırma yöntemleri ve bu yöntemlere ilişkin uygulamalar da araştırma dersleri kapsamında ele alınmaktadır. Araştırma yöntemlerine ilişkin amaçların dağılımına bakıldığında ise YL programlarında bu alt tema için incelenen 41 amacın 28’i nitel, 10’u nicel, 3’ü ise nitel ve nicel yöntemlerin karşılaştırılmasına yöneliktir. DR programlarında ise incelenen 60 amacın 27’si nitel, 15’i nicel, 15’i ise karma yönetime yöneliktir. Karma yöntemle ilgili amaç ve içeriğe sadece iki üniversitenin DR programında rastlanmıştır. Dolayısıyla hem YL hem de DR programlarında nitel araştırma yöntemlerine daha fazla yer verildiği, karma araştırma yönteminin ise oldukça az yer bulunduğu söylenebilir. Ancak, eğitim istatistiğine yönelik dersler kapsamında da nicel araştırmalara yönelik bilgilere yer verildiğinden nicel ve nitel araştırma yöntemleri arasındaki farkın kapandığı düşünülebilir. Bu yöntemlere ilişkin kuramsal bilginin yanında uygulamaya da yer verilmektedir. YL programında nitel araştırma yöntemlerine ilişkin 28 amaçtan 6’sı, nicel yöntemlere ilişkin 10 amaçtan 1’i uygulamaya dönüktür. DR programında ise nitel araştırma yöntemlerine yönelik 27 amaçtan 8’i, nicel yönetime yönelik 15 amaçtan 4’ü ve karma yönetime yönelik 15 amaçtan 4’ü uygulamaya yöneliktir. Bu alt tema altındaki amaçlar “*Nicel araştırma yöntemlerini uygulayabilme*”, “*Nitel ve nicel araştırmalar için ölçme araçlarında geçerlik ve güvenilirlik hesaplayabilme*”, “*Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin özelliklerine uygun veri analiz tekniğini açıklayabilecektir*”, “*Karma araştırma yöntemlerini bilme ve uygulama*”, “*Karma araştırma yöntemi tasarımlarında nicel ve nitel verileri bütünleştirir*” ifadeleriyle örneklendirilebilir. İçerikte ise bu amaçlarla ilişkilendirilen konulara yer verilmiştir.

Eğitim istatistiğine ilişkin kuramsal ve uygulamalı amaç ve içerik iki üniversite dışında tüm üniversitelerde yer almaktadır. Bunun yanı sıra hem amaç hem de içerikte uygulamaya en fazla yer verilen konu olduğu söylenebilir. YL programlarında bu konuya ilişkin yer verilen 35 amaç ifadesinin 12’si kuramsal, 23’ü uygulamalıdır. DR programlarında ise yer verilen 31 amaç ifadesinin 11’i kuramsal iken, 20’si uygulamaya ilişkindir. Bu alt tema altında yer verilen amaç ifadelerine “*İstatistiğin temel kavramlarını açıklayabilme*”, “*Bir araştırmadan elde edilen verileri analiz eder*”, “*Karşılaştığı yeni bir araştırma probleminin çözümünde gerekli olabilecek betimsel istatistiklere ilişkin analizleri uygular*”, “*Parametrik testleri uygulayabilir*”, “*Korelasyon türlerini bilme*” örnekleri verilebilir.

Ölçme araçları geliştirme kuramsal bilginin yanında uygulamaya yer verilen konular arasındadır. Ölçme aracı geliştirilmesine ilişkin amaç ve içerik ifadelerine beş üniversitenin programlarında yer verilmiş; bu üniversitelerden ikisinde hem YL hem DR; ikisinde YL ve birinde ise DR programında yer almıştır. YL programlarında yer verilen 29 amacın 14’ü kuramsal, 15’i uygulamalı; DR programlarında yer verilen 20 amacın 9’u kuramsal, 11’i uygulamalıdır. Bu alt tema altındaki amaçlara “*Ölçme aracı geliştirme ile ilgili temel kavramların bilgisi*”, “*Hedef davranışlara uygun test ve ölçek maddeleri yazabilme*”, “*Ölçme aracı hazırlayabilir.*”, “*Öğrenciler tutum ölçeği geliştirir, tutum ölçeği için madde havuzu oluşturur, geçerlik ve güvenilirlik analizi yapar*” ifadeleri örnek gösterilebilir.

Araştırma sürecine yönelik duyuşsal özelliklere yönelik “Veriler üzerinde farklı istatistik teknikleri kullanmaya istekli olma”, “Araştırma ve araştırma planlarında bilimsel tutum ve davranış geliştirebilme”, “Eğitim sistemindeki problemleri detaylı biçimde incelemeye istekli olma”, “Nitel araştırma deseninde yapılmış çalışmaları okumaktan zevk alma” amaçları bulunmaktadır.

Öğretmen Eğitimi. Bu temada amaç ve içerik ifadeleri “öğretmenlik mesleği ve öğretmen eğitimi kuramsal bilgi”, “öğretmen eğitime yönelik model ve/veya program geliştirilmesi”, “öğretmen eğitimi alanına yönelik üst düzey bilgi” ve “duyuşsal amaçlar” olarak dört alt tema altında incelenmiştir. İlk alt tema olan kuramsal bilgiye yönelik amaç ve içerikler öğretmenlik mesleği ile mesleğe ilişkin nitelik ve yeterlikler, öğretmen eğitime ilişkin temel kavramlar, Türkiye’de öğretmen eğitimi tarihi, Türkiye’de ve dünyada öğretmen yetiştirme modelleri, programları ile bunların karşılaştırılması konularını içermektedir. Ayrıca bir üniversitede öğretmenlerin mesleki gelişimine ilişkin amaç ve içerik yer almaktadır. Her iki programda da öğretmen eğitime ilişkin kuramsal bilginin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Örneğin; YL programlarında öğretmen niteliklerine ilişkin “Öğretmende olması gereken nitelikleri açıklayabilme” ifadesi amaç olarak yer almaktayken, bu amacı karşılayacak içerik “Öğretmen özellikleri: öğretmen rolleri ve etkili öğretmen özellikleri”, “Sınıf içi öğrenme-öğretme süreçleri” gibi konulardan oluşmaktadır. Türkiye’de ve dünyada öğretmen eğitime ilişkin YL programında yer alan bir derste “Çeşitli ülkelerdeki öğretmen eğitimi programlarının yapısını ve işleyişini açıklayabilecektir.”, “Çeşitli ülkelerdeki öğretmen yetiştirme sistemlerini ülkemizdeki öğretmen yetiştirme sistemi ile karşılaştırarak sistemler arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklayabilecektir” olarak ifade edilen amaçlar içerikte farklı ülkelerde öğretmen eğitime ilişkin konular ile ilişkilendirilmiş ancak karşılaştırma gerektiren amaca ilişkin bir içerik ifadesine rastlanmamıştır. Öğretmen eğitimi tarihine ilişkin YL programında “Türkiye’de hizmet öncesi öğretmen yetiştirme tarihçesini kavrayabilme”, DR programında ise “Geçmişten günümüze Türkiye’de öğretmen yetiştirme modellerini bilir” olarak ifade edilen amaçlar örnek gösterilebilir.

Öğretmen eğitime yönelik model veya program geliştirme çalışmalarına ilişkin dört üniversitede amaç ifadesi bulunmaktayken, bu üniversitelerin sadece ikisinin DR programında amaçla ilişkili içeriğin yer aldığı görülmüştür. Örneğin bir YL programında “Çeşitli ülkelerdeki öğretmen yetiştirme modellerini dikkate alarak ülkemiz için daha etkili bir öğretmen eğitimi modeli geliştirebilecektir” ifadesi amaç olarak yer alırken içeriğe bakıldığında Türkiye’de geçmişte ve günümüzde öğretmen eğitimi, farklı ülkelerdeki öğretmen eğitimi başlıkları sıralanmış ancak model geliştirmeye yönelik bir ifadeye rastlanmamıştır. Bir DR programında ise “Bu dersi alan öğrenci öğretmen eğitime ilişkin program tasarlayabilir” ifadesi amaç olarak yer almış, içerikte ise Türkiye’de öğretmen yetiştirme tarihi ile öğretmen yetiştirme sürecine ve öğretmenlik mesleğine ilişkin sorunların ele alındığı başlıklara yer verilmiş ancak program tasarısına yönelik bir konuya rastlanmamıştır. Bu konuda amaç ve içeriğin yer aldığı iki DR programında ise “Etkili öğretmen eğitimi modeli önerir” ve “Öğretmen yetiştirme modeli önerebilir” olarak ifade edilen amaçlar içerikte “Etkili öğretmen eğitimi modeli üzerine tartışma” ve “Öğretmen yetiştirme program önerisi” başlıkları ile yer bulmuştur.

YL ve DR programları öğretmen eğitime yönelik araştırma tasarlama/yapma, sorgulama, tartışma ve kuramsal bilginin uygulanması gibi üst düzey amaçlar açısından karşılaştırıldığında YL programlarında bir üniversitede “Türkiye’de öğretmen eğitiminde yaşanan sorunları, nedenlerini ve sonuçlarını açıklayabilecektir” amaç ifadesi olarak yer alırken içerikte karşılık gelecek bir konuya yer verilmediği, iki üniversitede ise amaçlarda yer almamakla birlikte içerikte öğretmen yetiştirme alanındaki gelişmelerin tartışılması ve öğretmen yetiştirme araştırmaları konularına yer verildiği

görülmüştür. DR programına bakıldığında bir üniversitede amaç ve içeriklerin kuramsal bilgi düzeyinde olduğu, diğer üniversitelerde ise üst düzey amaç ve içerik ifadelerinin oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Bu düzeyde yer verilen amaçlara “*Öğretmen eğitimi politika ve uygulamalarını analiz eder*”, “*Öğretmen eğitime ilişkin bir araştırma projesi tasarlar*”, “*Öğretmen tutum ve davranışlarına yönelik bir tutum ölçeği geliştirebilir*”, “*Öğretmen yetiştirme hususundaki tez ve makaleleri inceler*”, “*Küreselleşmenin öğretmen eğitimi üzerindeki yansımalarını açıklar*”, “*Eylem araştırmasının öğretmen eğitiminde uygulamasını yapabilir*” ifadeleri örnek olarak verilebilir. Bu amaçların içerikte nasıl yer aldığına dair öğretmen eğitimine ilişkin araştırmaların çeşitli açılardan incelenmesi, öğretmen tutum ve davranışlarına yönelik ölçek geliştirilmesi, küreselleşmenin öğretmen eğitimine yansımaları, eylem araştırmasına yönelik kuramsal ve uygulamaya dönük tartışmalar konuları örnek olarak gösterilebilir.

Alan Eğitimi /Özel Alan Öğretim Programları. Bu temada “program geliştirme/ değerlendirme kuramsal bilgi”, “alana yönelik programları geliştirme/ değerlendirme”, “üst düzey bilgi”, “alana özgü bilgi” ve “duyuşsal amaçlar” olmak üzere altı alt tema yer almaktadır. Bu tema altında altı üniversitede ilgili dersler kapsamında amaç ve içeriğe yer verildiği; bir üniversitede her iki programda, üç üniversitede YL ve iki üniversitede ise DR programlarında amaç ve içerik ifadelerinin bulunduğu görülmektedir. Üç üniversitede ise ilgili dersler kapsamında program geliştirme ve değerlendirmeye yönelik kuramsal bilgiye yer verildiği görülmektedir. Bu amaçlara ilişkin “*Program geliştirme ile ilgili temel kavram ve ilkeleri kavrayabilme*”, “*Program Değerlendirme ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi*” örnekleri verilebilir. Program geliştirme ve değerlendirmeye ilişkin uygulama içeren amaç ve içeriğe üç üniversitede yer verildiği görülmektedir. Bu amaçlara ilişkin “*Alana yönelik program geliştirebilir*”, “*Ortaöğretimde bir konu alanında program değerlendirme/geliştirebilir*”, “*Çocukların gelişimlerini destekleyecek program geliştirebilir*” örnekleri verilebilir. İçerikte ise amaçlara karşılık gelecek konu başlıkları bulunmaktadır.

Alana özgü yenilikleri, gelişmeleri izleme, özel alan programlarının tarihsel süreçteki değişimini irdeleme, programların incelenmesi, karşılaştırılması ve özel alan programlarına ilişkin araştırmaları kapsayan üst düzey bilgi alt temasına ise altı üniversitenin hepsinde yer verildiği, amaç ve içeriğin en fazla bu alt tema altında toplandığı görülmektedir. “*Ülkemizde uygulanan matematik programlarıyla diğer ülkelerin programlarını karşılaştırabilme*”, “*Yabancı dil programlarını değerlendirebilir*”, “*Cumhuriyet dönemi Türkçe öğretim programlarını dönemsel özellikleri bakımından karşılaştırır*”, “*Yükseköğretim programları alanında eleştirel yaklaşımlara ve buna ait literatüre dayanarak görüş geliştirme*”, “*Türkçe öğretiminde uygulamada karşılaşılan sorunlara çözüm önerir.*” amaçları bu alt tema altında yer alan amaçlara örnek gösterilebilir.

Özel alana ilişkin bilgi içeren amaç ve içeriğe ilişkin ise bir üniversitede her iki programda, yer verildiği görülmektedir. Bu amaçlara örnek olarak “*Bir yazılı metni içerik ve biçim özelliklerine göre özetleyebilir*”, “*Yabancı dil öğrenimi ve öğretimindeki kuramları açıklayabilir*”, “*Öğrenim süreci içinde mesleği ile ilgili alan bilgisini teorik ve uygulamalı olarak kazanabilir*” örnek gösterilebilir. İçerikte ise amaçları karşılar nitelikte konu başlıkları yer almaktadır.

Karşılaştırmalı Eğitim. Bu tema altında “karşılaştırmalı eğitim kuramsal bilgi”, “eğitim sistemlerinin özellikleri ve karşılaştırılması”, “program geliştirme çalışmalarının karşılaştırılması” ve “karşılaştırmalı eğitim araştırmaları” olarak dört alt tema yer almaktadır. Kuramsal bilgi alt teması karşılaştırmalı eğitimin tanımı, tarihsel gelişimi, kapsamı ve özelliklerini içermektedir. Bu alt tema altındaki amaçlara örnek olarak “*Karşılaştırmalı eğitimin tarihsel gelişimini kavrayabilir*”, “*Karşılaştırmalı eğitimle ilgili temel kavramları tanımlar*”, “*Karşılaştırmalı eğitimi diğer eğitimbilim*

dallarından ayıran özellikleri açıklar” ifadeleri gösterilebilir. Karşılaştırmalı eğitim ile ilgili en fazla üzerinde durulan konu farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin özellikleri ve karşılaştırılmasıdır. Bu alt tema altında Türk eğitim sistemi, farklı ülkelerin eğitim sistemleri, eğitim sistemlerin karşılaştırılması, eğitim sistemlerini etkileyen faktörler ve eğitim sistemlerine ilişkin öneriler ile ilgili amaç ve içerik yer almaktadır. Amaçlara örnek olarak *“Farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin temel özelliklerini bilir”*, *“Eğitimin ulusal ve uluslararası boyutlarını kavrayabilme”*, *“Türkiye için ideal eğitim politikalarının, idari yapılanmasının ve ideal eğitim sisteminin oluşturulmasına yönelik önerilerde bulunur”* ifadeleri verilebilir. Program geliştirme çalışmalarının karşılaştırılmasına yönelik amaç ve içeriğe üç üniversitede yer verilmiştir. Bu alt tema altında yer alan amaçlara örnek olarak *“Çeşitli ülkelerdeki ve Türkiye’deki program geliştirme çalışmalarını karşılaştırmalı bakış açısı ile inceler.”*, *“Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerindeki program geliştirme çalışmaları arasındaki ilişkiyi kavrayabilme”* ifadeleri gösterilebilir. Ayrıca bir üniversitede program geliştirme çalışmalarına ilişkin *“Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerindeki program geliştirme çalışmalarının farkında olu”* ifadesi ile örneklendirilebilecek duyuşsal amaçlara da yer verilmiştir Karşılaştırmalı eğitim araştırmaları alt teması içerisinde ise bu alana ilişkin araştırma yöntemleri ve araştırma sürecine ilişkin duyuşsal amaçlar da yer almaktadır Amaç ifadelerine *“Avrupa Birliği ülkelerindeki program geliştirme çalışmaları için proje hazırlayabilme”*, *“Karşılaştırmalı eğitim araştırması yaparken kullanılacak yöntemlerin farkına varır”*, *“Karşılaştırmalı eğitimde araştırma yöntem sorunlarının farkında olma”*, *“Karşılaştırmalı eğitimin yöntemini kullanarak bilimsel bir makale hazırlar”* örnekleri verilebilir.

Eğitim Sistemleri. Bu tema altında *“Türk eğitim sistemine yönelik kuramsal bilgi”*, *“üst düzey bilgi”*, *“farklı eğitim sistem ve uygulamaları”* ve *“duyuşsal amaçlar”* olmak üzere dört alt tema yer almaktadır. Dört üniversitede her iki programda olmak üzere yedi üniversitede bu alt tema altında amaç ve içeriğe yer verilmektedir. Türk Eğitim Sistemine ilişkin kuramsal bilgi alt teması eğitiminin genel özellikleri, öğretim basamakları, öğretmen, yönetici ve uzman yetiştirme, Türk eğitiminin tarihsel gelişimi ve sisteme etki eden faktörler konularındaki amaç ve içeriği kapsamaktadır. Bu alt tema altındaki amaçlara *“Türk Eğitim Sisteminin yönetim biçimini açıklar”*, *“Türkiye’de Yükseköğretim yapılanmasını açıklar”*, *“Eğitimin Üst Sistemleri: Milli Eğitim Bakanlığını bilir”*, *“Türk Milli Eğitim Sisteminin tarihsel gelişimini anlatır”* örnekleri gösterilebilir. İçerikte bu amaçlara karşılık gelecek şekilde konu başlıkları yer almaktadır. Üst düzey bilgi alt teması ise eğitiminin genel yapısının ve programların analiz edilmesi, tartışılması, araştırılması, diğer eğitim sistemleri ile karşılaştırılması ve eğitiminin sorunları ile çözüm önerilerine ilişkin amaç ve içeriği kapsamaktadır. Bu alt tema altında yer alan amaçlara örnek olarak *“Ülkemizin başlıca eğitim sorunlarını inceleyebilme”*, *“Türkiye’de Yükseköğretim alanındaki gelişmeleri analiz eder”*, *“Avrupa Birliği sürecinde Türk Eğitim Sistemini tartışır”* gösterilebilir. Farklı eğitim sistem ve uygulamaları ise üç üniversitede yer bulmaktadır. Bu alt tema farklı ülkelerin eğitim sistemleri ile eğitim sistemlerini etkileyen çeşitli uygulamaların incelenmesini kapsamaktadır. Amaç ifadelerine *“Alternatif eğitim uygulamalarını örneklerle açıklar”*, *“Sanat eğitimi, çocuktan hareket, kır eğitim yurdu, iş okulu, kolektif eğitim ve üretim okulu akımının genel özelliklerini kavrar”*, *“Avrupa yükseköğretim alanını tanır”* örnekleri verilebilir. İçerikte de bu amaçlara karşılık gelecek konu başlıklarına yer verilmektedir. Duyuşsal alana yönelik ise bir üniversitede DR programında *“Eğitime ilişkin yeniliklere ve gelişmelere açık olur”* amaç ifadesi yer almaktadır.

Eğitimin Temelleri. Bu tema altında *“eğitimin tarihsel temelleri”*, *“eğitimin sosyolojik temelleri”*, *“eğitimin felsefi temelleri”*, *“eğitimi etkileyen görüşler/akımlar”* ile *“üst düzey bilgi”* olmak üzere beş alt tema yer almaktadır. Bu alt temaya ilişkin amaç ve içerik bir üniversitede YL, üç üniversitede ise her iki programda olmak üzere dört üniversitede yer almaktadır. Eğitimin tarihi,

sosyolojik, felsefi temelleri alt temalarına ilişkin amaçlara örnek olarak “Eğitim felsefesinin amacını kavrayabilme”, “Öğrenci tarihsel tecrübenin bugününün eğitim sorunlarını çözmeye nasıl kullanılacağını kavrar”, “Eğitime sosyolojik açıklamalar yapar” ifadeleri verilebilir. Eğitimi etkileyen görüş ve akımlara ilişkin amaç ve içerik ifadeleri üç üniversitede yer almaktadır. Bu amaçlar arasında “Neoliberal politikaların sonuçlarına yönelik çözümler üretebilme”, “Küreselleşmenin etkilerini ulusal eğitimin hedefleri doğrultusunda dönüştürür”, “Öğrenci çokkültürlü eğitim teorisinin kilit unsurlarını uygular” ifadeleri yer almaktadır. Eğitimin temelleri, eğitim sistemleri, AB süreci, küreselleşme, çeşitli düşünürlere ilişkin eleştirel analiz, makale-kitap inceleme çalışmalarını kapsayan üst düzey bilgi alt temasına yönelik amaç ve içerik tüm üniversitelerde yer almaktadır. Bir üniversitede amaç ifadesi bulunmamakla birlikte eğitimin tarihsel sürecinin günümüze etkilerinin tartışıldığı bir konu başlığı ile bu alt temaya ilişkin içerik ifadesi bulunmaktadır. Bu alt tema altında yer alan amaçlar “Öğrenci Aristoteles’in bilim anlayışının Hıristiyan ve İslam dünyasındaki yansımalarını tartışır”, “Öğrenci son dönem Osmanlı eğitim programlarının Cumhuriyete etkisini değerlendirir”, “Öğrenci eğitim ve diğer toplumsal kurumlar arası ilişkileri analiz eder” ifadeleri ile örneklendirilebilir.

Hizmet İçi Eğitim. Bu tema altında “kuramsal bilgi”, “hizmet içi eğitim programlarının geliştirilmesi ve değerlendirilmesi” ve “üst düzey bilgi” olmak üzere üç alt tema bulunmaktadır. Bu alt temaya ilişkin amaç ve içerik ifadeleri iki YL, iki DR programında olmak üzere dört üniversitede bulunmaktadır. Kuramsal bilgi alt teması konuya ilişkin temel kavramlar, hizmet içi eğitim süreçleri ve planlanması, model, yaklaşım ve yönelimleri kapsamaktadır. İlgili amaçlar “Hizmet içi eğitimle ilgili kavramları açıklayabilecek”, “Hizmet içi eğitim modellerini değerlendirir” ifadeleri ile örneklendirilebilir. Hizmet içi eğitim programlarının geliştirilmesi ve değerlendirilmesine yönelik amaç ve içerik ifadelerine dört üniversitenin tümünde yer verilmiştir. Bu amaçlara örnek olarak “Program geliştirme sürecine ilişkin bilgilerini, hizmetiçi için program geliştirmeye transfer edebilme”, “Öğrenci program öğelerine uygun bir şekilde hizmet içi eğitim programını uygular”, “Hizmet içi eğitimde program tasarısı hazırlayabilecektir” ifadeleri gösterilebilir. İçerikte ise bu amaçlara karşılık gelecek şekilde konu başlıkları yer almaktadır. Hizmet içi eğitime yönelik üst düzey bilgi alt temasına ilişkin bir üniversitede hizmet içi eğitim için dünyada ve Türkiye’deki yönelimlerinin karşılaştırılmasına ilişkin amaç ifadesi bulunduğu ancak içerikte bu amaçla ilişkilendirilecek bir konu başlığına yer verilmediği belirlenmiştir. Diğer üniversitede ise hizmet içi eğitim programlarının diğer programlarla karşılaştırılmasına yönelik amaç ve içerik ifadesi bulunmaktadır.

Yetişkin Eğitimi/Yaşamboyu Öğrenme. Bu tema altında ikisinde DR, birinde YL ve birinde her iki programda olmak üzere dört üniversitede amaç ve içerik ifadelerine yer verilmiştir. Bu tema altındaki amaç ve içerik ifadelerine dayalı olarak “kuramsal bilgi”, “üst düzey bilgi” ve “duyuşsal amaçlar” olmak üzere üç alt temaya ulaşılmıştır. Duyuşsal alan ilişkin bir üniversitede amaç ifadesi yer almaktadır. Yetişkin Eğitimi/Yaşamboyu Öğrenme teması altındaki amaç ve içeriğin çok büyük kısmı kuramsal bilgi alt teması altında yer almaktadır. Kuramsal bilgi yetişkin eğitimi ve yaşamboyu öğrenmeye ilişkin temel kavramlar, özellikler, model, yaklaşım ve yönelimlerini kapsamaktadır. Amaçlara örnek olarak “Yetişkin eğitimi ile ilgili temel kavramları tanımlar”, “Yaşam boyu öğrenme ilkelerini yetişkin eğitimine nasıl uygulayacağını kavrar”, Yetişkin eğitiminin genel ilkelerini ve Türkiye’de yetişkin eğitiminin örgütsel yapısını ve işleyişini açıklayabilecektir” ifadeleri gösterilebilir. Üst düzey bilgi alt teması ise yetişkin eğitimi ve yaşamboyu öğrenme ile ilgili makale inceleme, tartışma, karşılaştırma yapmayı gerektiren amaç ve içerik ifadelerini kapsamaktadır. Bu alt tema altında yer verilen amaçlar “Dünyadaki yetişkin eğitimi uygulama örneklerini karşılaştırır”, “Türkiye’de yaşanan yetişkin eğitimindeki sorunları analiz eder ve çözüm önerileri geliştirir”, “Yaşam

boyu öğrenmenin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için öneriler geliştirebilecektir” ifadeleri ile örneklendirilebilir.

Öğretim Tasarımı. Öğretim Tasarımı teması kuramsal ve uygulamalı bilgi olmak üzere iki alt tema altında incelenmiştir. Kuramsal bilgi alt teması eğitim ve öğretim tasarımı ile ilgili temel kavramlar, eğitim programının öğeleri, öğrenme-öğretme kuram ve yaklaşımları, öğretim tasarımı modelleri ile ilgili amaç ve içerik ifadeleri yer almaktadır. Bu alt tema altında yer alan amaç ifadelerine örnek olarak “*Öğretim tasarımı modellerinin temel özelliklerini açıklayabilme*”, “*Öğretim tasarımı modellerini karşılaştırabilme*”, “*Program öğelerini (hedef, içerik, öğrenme-öğretme yaşantıları, değerlendirme) açıklayabilme*”, “*Öğrenme ve Öğretme ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi*”, “*Öğretme modellerinin sınıflanması*” ifadeleri gösterilebilir. Uygulamalı bilgi alt teması ise öğretim tasarımı yapma ve uygulamaya yönelik amaç ve içerik ifadelerinden oluşmaktadır. Bu alt temaya ilişkin iki üniversitede sadece amaç ifadesine yer verilmekte, bir üniversitede ise içerikte uygulamaya ilişkin ifade yer almaktadır. Bu alt tema altında yer alan amaç ifadelerine örnek olarak “*Amacına uygun öğretim tasarımı modelini seçebilme*”, “*Seçilen bir öğretim modeline dayalı olarak bir öğretim tasarımı uygulayabilme*” ifadeleri verilebilir.

Eğitim ve Teknoloji. Bu tema altında altı üniversitede “kuramsal bilgi”, “uygulamalı bilgi” ve “üst düzey bilgi” olmak üzere üç alt tema altında amaç ve içerik ifadeleri yer almaktadır. Eğitim ve Teknoloji ile ilgili kuramsal bilgi alt teması eğitim/öğretim teknolojisi, uzaktan eğitim ve öğretim tasarımı ile ilgili kavram, tarihsel süreç, özellikleri, modeller ile modellerin uygulanması ve program geliştirme ile ilişkisini içermektedir. Bu alt tema altındaki amaçlara örnek olarak “*Eğitim ve Öğretim teknolojisinin tarihçesini ve ilkelerini tanımlar*”, “*Uzaktan eğitimle ilgili temel kavramları açıklar*”, “*Öğretim tasarımı yapabilmeyen temel ilkelerini açıklar*” ifadeleri verilebilir. Eğitim ve Teknoloji teması altında yer alan diğer alt tema eğitimde teknoloji kullanımı, materyal tasarımı ve program geliştirme uygulamalarıdır. Bu alt tema altında yer verilen amaçlar “*Derslere göre materyal geliştirir*”, “*Uzaktan eğitimin temel ilkeleri doğrultusunda öğretim tasarımı planlar*”, “*Öğrenci alanıyla ilgili yaratıcı materyaller tasarlar*” ifadeleri ile örneklendirilebilir. Üst düzey bilgi alt teması ise teknoloji destekli eğitim, uzaktan eğitim ve uygulamalarının geleceği, sorunları, çözüm önerileri gibi kuramsal bilgiye dayalı araştırma, tartışma ve analiz gerektiren amaç ve içerik ifadelerini kapsamaktadır. Bu alt tema altında yer verilen amaçlara örnek olarak “*web destekli eğitimi çeşitli kriterlere göre değerlendirmek*”, “*Uzaktan eğitimde program geliştirmenin geleceğine ilişkin önerilerde bulunur.*” ifadeleri gösterilebilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü programlardaki program çıktıları program geliştirme, program değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci, öğretmen eğitimi, araştırma becerileri ile mesleki ve akademik gelişim başlıkları altında toplanmaktadır. Bu sonuç EPÖ alanında görev yapan uzmanların programların beş temel konu alanı çerçevesinde oluşturulması gerektiği görüşünü (Kürüm-Yapıcıoğlu vd., 2017) karşılar niteliktedir. Öte yandan program çıktılarının konu alanlarına göre dağılımında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Program geliştirme, araştırma becerileri, mesleki ve akademik gelişim ile ilgili program çıktılarına önemli ölçüde yer verilmesi mezunların hem kuramsal alt yapıya sahip olması hem de araştırmacı kimliğinin ön plana çıkartılması istendiği şeklinde yorumlanması olanaklıdır; program değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci ve öğretmen eğitimi konularında az sayıda çıktının yer alması dikkat çekicidir. Üniversitelerin bir kısmında program değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci ve öğretmen eğitimi ile ilgili program çıktısına hiç yer verilmediği sonucuna

ulaşmıştır. Bu durum üniversitelerin mezunlarının sahip olması gereken yeterlikler için bu dağılımı uygun gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak programların dersleri ile bu derslerde yer verilen amaç ve içerikleri incelendiğinde program çıktıları ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla programın öğeleri arasındaki uyum açısından öğeler arasında ilişkilendirme yapılması önemli görülmektedir. Bu durum genel olarak kuramsal yapıyı oluşturan temellerin program çıktılarında tam olarak temsil edilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Üniversitelere göre ulaşılan sonuçlara bakıldığında ise program çıktılarının sayısı ve temel konu alanlarını kapsaması açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Üniversiteler kendi içlerinde karşılaştırıldığında program geliştirme ile ilgili program çıktılarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Alan uzmanı yetiştirme açısından program geliştirme ile ilgili program çıktılarına daha fazla yer verilmesi beklenen bir durumdur ve programların olumlu bir yönü olarak değerlendirilebilir. Öte yandan program tasarısı hazırlama, program geliştirme, var olan programların incelenmesi gibi uygulamaya yönelik becerilerin kazandırılmasına yönelik çıktıların azlığı, program düzeyine göre bir değişiklik göstermemesi, hatta bazı üniversitelerde hiç yer verilmemiş olması dikkat çekicidir. Mezunlarının hangi yeterliklere sahip olacağını bir göstergesi olarak düşünülebilecek program çıktılarının EPÖ alanın kapsamını içerecek şekilde düzenlenmesi önemli görülmektedir.

Mesleki ve akademik gelişim ile araştırma becerilerine yönelik program çıktıları, program geliştirmenin ardından en fazla yer verilen alanlardır. Bu durumun lisansüstü programlarının bilim insanı yetiştirme işlevinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca alanda yetişen kişilerin hem araştırma hem de mesleki ve kişisel gelişim açısından nitelikli hale getirilmesi alan açısından da önemlidir. Bunun yanında diğer konu alanlarında ulaşılan sonuçlara benzer şekilde mesleki ve akademik gelişim ile araştırma becerilerine ilişkin çıktılar her üniversitede benzer şekilde dağılmamakta, önemli farklılıklar göstermektedir.

Program çıktıları YL ve DR programları arasında karşılaştırıldığında tüm üniversitelerde olmamakla birlikte YL programlarında kuramsal bilgiye daha fazla ağırlık verildiği, DR programlarında ise kısmen de olsa uygulamaya dönük çalışmalara, bilimsel çalışmalara ve özgün ürünler ortaya konulmasına yönelik daha üst düzey program çıktılarının yer aldığı söylenebilir. Bu durumun doktora programlarında, yüksek lisansa göre akademik becerilerin daha baskın olması, bu programı bitiren kişilerin alandaki hâkimiyetinin artmasının beklenmesi gibi nedenlerle ilişkilendirilmesi olanaklıdır. YL ve DR programlarında, program çıktılarına benzer şekilde araştırma becerileri haricinde temel konu alanları açısından da dikkate değer bir fark olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla YL ve DR programlarının düzeyi açısından lisansüstü eğitimde beklenen farklılıkları göstermediği söylenebilir. YL ve DR programları arasındaki düzey farklılıklarının programlara yansıtılması gerekliliği alanyazında da vurgulanmaktadır (Demirhan-İşcan ve Hazır-Bıkmaz, 2012; Sever vd., 2019).

Üniversitelerde yer verilen derslerin dağılımına bütün olarak bakıldığında hem YL hem de DR programlardaki temel alan dersleri ağırlıkta olup ve programlar ders seçeneği açısından oldukça zengindir. Temel alan dersleri arasında olan program geliştirme, program değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci ve araştırma becerileri ile ilgili dersler ağırlıkları farklı olmakla birlikte tüm üniversitelerde bulunmakta, öğretmen eğitimi ile ilgili derslere ise iki üniversitede yer verilmemektedir. Alana yönelik diğer derslere yer verilme durumu ise üniversitelere göre farklılık göstermektedir. Ancak derslerin dağılımında önemli farklılıklar bulunmakta, program çıktılarının dağılımıyla da uyum göstermemektedir. Program çıktılarının dağılımı, temel alan dersleri ile karşılaştırıldığında YL programlarında yer alan derslerde araştırma becerileri ve öğrenme-öğretme

sürecine yönelik derslerin program geliştirme derslerinden daha fazla yer bulduğu görülmektedir. DR programlarında da benzer şekilde araştırma dersleri ilk sırada yer alırken, program geliştirme ile öğrenme öğretme sürecine yönelik derslerin sayısı neredeyse eşittir. Dolayısıyla genel olarak program çıktılarında ön plana çıkan program geliştirme alanına yönelik derslere bakıldığında, program çıktısı oldukça az olmasına karşın öğrenme-öğretme sürecine ilişkin derslerin gerisinde kalmaktadır. Öte yandan program değerlendirme ve öğretmen eğitimi alanlarında ayrılan ders sayısının, program çıktılarında ortaya çıkan duruma paralel şekilde oldukça düşük olduğu görülmektedir. Derslerin amaç ve içeriklerine bakıldığında da bu durumun konu alanlarına dağılımına benzer şekilde yansıdığı görülmektedir.

Üniversitelerin genelinde ders amaçlarının dağılımına bakıldığında hem YL hem DR programlarında ağırlığın sırasıyla Araştırma Becerileri, Öğrenme-Öğretme Süreci ve Program Geliştirme konularında olduğu belirlenmiştir. Üniversitelere göre bakıldığında ise YL programlarının çoğunluğunda Araştırma Becerileri ile Öğrenme-Öğretme Süreci, DR programlarında ise Program Geliştirme ve Araştırma Becerileri temalarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Diğer konu alanlarındaki amaçların dağılımı ise üniversitelere göre farklılık göstermektedir. Program çıktılarında en fazla ağırlık verilen alan program geliştirme ve ardından araştırma becerileridir. Buna karşılık derslerin amaçlarına bakıldığında öğrenme-öğretme sürecinin diğer alanlara göre daha ön plana çıkması ve araştırma becerilerine ilişkin amaçların program geliştirmenin önüne geçmesi program çıktılarını ile amaçlar arasında ilişki kurulmadığı şeklinde yorumlanabilir. Araştırma becerilerine programların tümünde önemli ölçüde yer verilmesi alanda yetişen öğrencilerin bu becerilere sahip olması ve yapılan araştırmaların niteliği açısından önemli görülmektedir. Nitelikli bilgi üretimi yoluyla alanın gelişiminde, yapılan araştırmaların kalitesinin rolü pek çok çalışmada vurgulanmakta ve lisansüstü programlarda bu becerilerin geliştirilmesi yönünde çaba harcanması gerektiğinin altı çizilmektedir (Çapuk, 2014; Demirhan-İşcan ve Hazır-Bıkmaz, 2012; Yıldırım, 2012). Bu anlamda programların araştırma becerilerini kazandırma açısından gelişme gösterdiği açıktır. Programlarda öne çıkan bir diğer konu alanı olan öğrenme ve öğretme ise program çalışmaları için kuşkusuz önemli bir kaynaktır ve program çıktılarında görünmemekle birlikte hem derslerde hem de derslerin amaç ve içeriklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte alanın temelini oluşturan program geliştirme ve program değerlendirme konularına da taşıdıkları önem çerçevesinde yer verilmesi gerekliliği de gözden kaçırılmamalıdır. EPÖ alanında gerçekleştirilen makale, YL ve DR tezlerinin incelendiği çalışmalarda en fazla yer verilen konuların ilk sırasında öğrenme-öğretme yaklaşım, yöntem ve teknikleri bulunmakta, ardından öğretmen eğitimi, farklı öğretim programlarının incelenmesi/değerlendirilmesi konuları gelmektedir. Bunun yanında en az yer verilen konular arasında program geliştirme çalışmaları, program kuramları, örtük program, farklı düzeylerde kapsamlı program değerlendirme çalışmaları, inanç ve yaklaşımlar, yaygın eğitim olduğu belirtilmektedir (Hazır-Bıkmaz vd., 2013; Karadağ, 2009; Kozikoğlu ve Senemoğlu, 2015; Ozan ve Köse, 2014; Yeşilpınar-Uyar, 2017). Erişti (2013) tarafından EPÖ alanında görev yapan öğretim elemanlarının profillerinin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmada da öğretim elemanlarının % 46,2'si, öğretim üyelerinin ise %45,4'ü ilgi duydukları alan öğrenme-öğrenme süreci olarak belirtilmiş, ardından program geliştirme, öğretmen yetiştirme ve program değerlendirme sıralanmıştır. Programda oldukça az yerilen konu alanları arasında olan öğretmen eğitiminin ise araştırmalarda önemli bir yer tuttuğu, bu durumun ise bu araştırmaların fakülte içinde, kolay ulaşılabilir örneklerle üzerinde yapılmasından kaynaklandığı düşünülebilir (Ozan ve Köse, 2014). Erişti (2013) ise bu durumu EPÖ alanının eğitim fakültelerindeki öğretmen yetiştirme işlevine ilişkin beklentilerle ilişkilendirmektedir. Program değerlendirme çalışmalarının ise son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir (Kozikoğlu ve Senemoğlu, 2015).

Programlardaki dersler ile bu derslerin amaç ve içerikleri, alanda gerçekleştirilen araştırma eğilimleri karşılaştırıldığında genel olarak birbirine benzer bir dağılım gösterdiğini söylemek olanaklıdır. Dolayısıyla programların oluşturulmasında önem verilen konuların, alanın gelecekteki durumunu da belirleyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Programlar amaç ve içerikleri açısından değerlendirildiğinde temel alan derslerinden program geliştirme, program değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci ve öğretmen eğitimi konulu olanlar ile diğer alan derslerinden Eğitimin Temelleri, Hizmet içi Eğitim, Yetişkin Eğitimi/Yaşamboyu Öğrenme, Eğitim ve Teknoloji ile Öğretim Tasarımı konulu derslerin amaç ve içeriklerinde oldukça geniş bir kuramsal yapının sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Eğitim Sistemleri, Karşılaştırmalı Eğitim ve Alan Eğitimi/Özel Alan Öğretim Programları konulu derslerde daha ağırlıklı olmakla beraber tüm konu alanlarında kuramsal bilginin tartışılması, değerlendirilmesi; eğitim sorunlarının analizine ve çözümüne yönelik çalışmalar yapılması gibi üst düzey bilginin kazandırılmasına yönelik amaç ve içeriğe yer verildiği görülmüştür. Ulaşılan bu sonuçlar EPÖ lisansüstü programlarında kuramsal yapının oldukça güçlü bir şekilde verildiğini göstermektedir. Lisansüstü programların değerlendirilmesine yönelik çalışmalarda da bu durum desteklenmektedir (Kürüm-Yapıcıoğlu vd., 2017) Öte yandan araştırma becerilerine yönelik dersler dışında uygulamaya yönelik amaç ve içeriğe daha az yer verilmekte, kuram ve uygulama arasında beklenen denge kurulamamaktadır. İncelenen dersler için ölçme ve değerlendirme ile ilgili ulaşılabilen bilgilere bakıldığında ise ödev, sunum ve proje gibi farklı değerlendirme türlerinden yararlandığı görülmüştür. Dolayısıyla uygulamaya ilişkin yeterliklerin araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde ele alınmamış olan dersin işlenişi, ders dışı ödev, etkinlik gibi süreçlerle kazandırılmasından kaynaklanmış olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde de kuram ve uygulama arasındaki dengenin EPÖ lisansüstü programlarında önemli bir sorun olarak süregeldiği görülmektedir (Aktan, 2014; Altıntaş ve Görgeç, 2015; Çapuk, 2014; Demirhan-İşcan ve Hazır-Bıkmaz, 2012; Gökmenoğlu ve Eret, 2011; Kaya, 2014; Kürüm-Yapıcıoğlu vd., 2017).

EPÖ programlarında temel konu alanlarının programlardaki dağılımı ve kapsamı yanında program alanın kaynaklarını oluşturan felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih, teknoloji gibi alanların da programın kuramsal yapısının oluşturulması açısından önemi yadsınamaz. Bu çerçevede programların gerek program çıktıları gerekse dersleri ile bu derslerin amaç ve içeriklerine dayalı incelemeler bu alanlara ve bu alanların programa etkisine yeterince yer verilmediğini göstermektedir. EPÖ alanı pek çok farklı bilim dalını kaynak olarak kullanmakta ve bu alanlardan edindiği unsurları sentezleyerek çalışma alanını zenginleştirmektedir (Oliva ve Gordon, 2018). Psikoloji ve psikolojinin EPÖ alanına yansımaları üniversitelerin lisansüstü programlarında öğrenme ve öğretme süreci konusuna olan yoğun ilgiden dolayı en fazla yer bulan bilim dalı olduğu söylenebilir. Öte yandan diğer kaynak alanlara yönelik yeterli kuramsal dayanağın programlarda yer bulmadığı görülmektedir. Bümen ve Aktan (2014), Türkiye’de Eğitim Programları ve Öğretim alanına ilişkin yazdıkları kuramsal makalede alanyazındaki çalışmalara da dayanarak lisansüstü eğitimde felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji ilişkisine yeterince yer verilmediği, yeniden kavramsallaştırma paradigmasının yeterince yer bulmadığı ve eğitim programlarına dair tartışmaların programın kuramsal temelleri bağlamında yapılmadığını vurgulamaktadır. Gökmenoğlu ve Eret (2011) tarafından araştırma görevlilerinin görüşlerine göre EPÖ alanına ilişkin zayıf yanları arasında YL ve DR programlarında eğitim felsefesi, eğitim sosyolojisi, eğitim tarihi gibi konulara yeterince yer verilmediği sıralanmaktadır. EPÖ alanında kuramsal zemini zenginleştirerek, alanın ilerlemesine yol açacak tartışmaların yapılmaması ve temel araştırmaların azlığında, programlarda kuramsal temellere yer verilme durumunun da etkili olduğu düşünülmektedir. Varış (1969) program geliştirmede araştırma konusuna değindiği makalesinde birçok alanda

uygulamalı disiplinlerin, temel araştırmalar yoluyla üretilen bilgi oranında gelişebildiğini vurgulamaktadır. Eğitim bilimleri alanının gelişimi önündeki engelleri tartışan Yüksel (2011)'de alanyazındaki çalışmalara da dayanarak alanın kuramsal olarak geri kaldığını vurgulamış, temel araştırmaların eksikliğine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla günümüzde EPÖ alanının gelişimine ve sorunlarına yönelik tartışmalara yer veren güncel araştırmalarda da benzer sorunlara değinilmesi Ertürk (1988)'ün Türkiye'de eğitim felsefesi sorununa ilişkin dile getirdiği "hazır yanıtların çoğu zaman geçmişe ait olduğu adeta unutulurak gereksiz çabalara girişilmiştir" ifadesinin bu durum için de geçerli olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar genel olarak ele alındığında program çıktıları ile programın diğer öğeleri arasında yeterince ilişki kurulmadığı, lisansüstü programların geliştirilmesine yönelik bir gereksinim analizi yapılmadığı, mezunların sahip olması beklenen yeterlikler açasından üniversiteler arasında belirli düzeyde bir ortaklık bulunmadığı söylenebilir. Yetiştirilen YL ve DR öğrencileri EPÖ alanın gelecekteki temsilcileri olacaktır. Dolayısıyla mezun yeterliklerinin belirli bir standarda kavuşturulması, tüm üniversitelerin bu standartları sağlayacak şekilde program çıktılarını ve bunlara paralel şekilde programın diğer öğelerini düzenlemesi, programların EPÖ alanına yönelik yeni gelişmeleri ve bakış açılarını da kapsayacak şekilde güncellenmesi ve bunun yanında sahip oldukları vizyon çerçevesinde bu standartları zenginleştirmesi ve geliştirmesi önemli görölmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, S. (2014). Curriculum research in Turkey: from the Ottoman Empire to the republic. F. W. Aktan, S. (2014). *Curriculum research in turkey: from the ottoman empire to the republic*. In F. W. Pinar (Ed.), *International Handbook of Curriculum Research* (pp. 502–510). Routledge.
- Altıntaş, S., ve Görgeç, İ. (2015). Eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alanlarında yüksek lisans programlarının incelenmesi (muğla sıtkı koçman üniversitesi örneği). *Turkish Studies*, 10(3), 51–78. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7828>
- Bümen, T. N., ve Aktan, S. (2014). Yeniden kavramsallaştırma akımı ışığında Türkiye’de eğitim programları ve öğretim alanı üzerine özeleştiril bir çözümleme. *Kastamonu Education Journal*, 22(3), 1123–1144. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209908>
- Çapuk, S. (2014). *Türkiye’de ve ABD’de yürürlükte olan eğitim programları ve öğretim alanındaki yüksek lisans ve doktora programlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Demirhan-İşcan, C., ve Hazır-Bıkmaz, F. (2012). Eğitim programları ve öğretim alanında lisansüstü eğitim programlarının analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 107–138.
- Erdem, A.R. (2013). Bilgi toplumunda üniversitenin değişen rolleri ve görevleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2):109-120.
- Erişti, B. (2013). Türk üniversitelerinde eğitim programları ve öğretim anabilim dalında görev yapan öğretim elemanlarının profilleri. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 312–326.
- Ertürk, S. (1988). Türkiye’de eğitim felsefesi sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 11–16.
- Gökmenoğlu, T., & Eret, E. (2011). Eğitim programları ve öğretim anabilim dalı araştırma görevlilerinin bakış açısıyla Türkiye’de program geliştirme. *İlköğretim Online*, 10(2), 667–681. <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Gömlüksiz, M. N. ve Bozpolat, E. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanındaki lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 457-472. https://www.jasstudies.com/Makaleler/557802640_25G%C3%B6mlüksizMNuri-vd-457-472.pdf. Erişim tarihi: 21.04.2014.
- Gözütok, D., Alkın, S. ve Ulubey, Ö. (2010). “Eğitim programları ve öğretim” alanının amaçlarının gerçekleştirilmesini etkileyen sorunların belirlenmesi. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi’nde sunulan bildiri. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Hazır Bıkmaz, F., Aksoy, E., Tatar, Ö., & Atak Altınyüzük Canan. (2013). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerine ait içerik çözümlemesi (1974-2009). *Eğitim ve Bilim*, 38(168). Retrieved from <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1627>
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75–87. Retrieved from http://kefad.ahievran.edu.tr/InstitutionArchiveFiles/f44778c7-ad4a-e711-80ef-00224d68272d/d1a3a581-af4a-e711-80ef-00224d68272d/Cilt10Sayi3/JKEF_10_3_2009_75_87.pdf
- Kaya, S. (2014). Eğitim programları ve öğretimi anabilim dalı lisansüstü eğitimin değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 802–826. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i2.2939>
- Kozikoğlu, İ., ve Senemoğlu, N. (2015). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerinin içerik analizi (2009-2014). *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 29–41. <https://doi.org/10.15390/EB.2015.4784>
- Kürüm, D. (2007). *Öğretim üyesi adayları için öğretimsel gelişim programının değerlendirmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kürüm-Yapıcıoğlu, D., Atık-Kara, D., ve Sever, D. (2017). *Eğitim programları ve öğretim lisansüstü programlarının değerlendirilmesi: Anadolu üniversitesinde bir uygulama*. Eskişehir. Yayınlanmamış bilimsel araştırma projesi (Proje No: 1502E046)
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (2015). *Nitel veri analizi*. (Akbaba Altun, S. ve Ersoy, A. Çev. Ed.). Ankara. Pegem Akademi.
- Oliva, F. P., & Gordon, William R., I. (2018). *Program geliştirme*. (Gündoğdu, K. Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

- Ozan, C., ve Köse, E. (2014). Eğitim programları ve öğretim alanındaki araştırma eğilimleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 116. <https://doi.org/10.19126/suje.76547>
- Saracaloğlu, A. S. ve Dursun, F. (2010). Türkiye’de eğitim programları ve öğretimi alanındaki lisansüstü tezlerinin incelenmesi. 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (s. 86- 93) Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi.
- Sever, D., Kürüm Yapıcıoğlu, D., Atik Kara, D. (2019). Eğitim programları ve öğretim alan uzmanlarının görüşlerine göre alanın sorunları ve sorunlara yönelik çözüm önerileri. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(1): 419 - 451.
- Varış, F. (1969). Eğitimde program araştırmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(1). https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000256
- Yeşilpınar Uyar, M. (2017). Eğitim programları ve öğretim alanına yönelik bir dergideki araştırmalara ilişkin içerik analizi: 2002-2015. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(3), 1009–1024. <https://www.researchgate.net/publication/317312740>
- Yıldıran, G. (2012). Türkiye’de program geliştirmenin sorunları ve çözüm önerileri sekiz üniversitemizdeki eğitim programları ve öğretim alanı lisansüstü programlarının genel ve alana özel dersler açısından karşılaştırması: farklı yönelimler. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 29(2).
- Yüksek Öğretim Kurulu (2018). *Yükseköğretim kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> web adresinden 10.11.2018 tarihinde edinilmiştir.
- Yüksel, S. (2011). *Türk üniversitelerinde eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştirme* (2nd ed.). Ankara: Pegem Akademi.

EXTENDED ABSTRACT

While applying some of the teaching profession courses at undergraduate level, the department of Curriculum and Instruction Program (CIP) is intended also to develop students' knowledge, skills and understanding related to educational sciences. It also intends students to gain expertise on courses related to program development and evaluation and scientific research. The problems in this field; such as instructors, the quantity and quality of graduate students, the criticisms and problems on the field, should be seen as an opportunity of improvement for the field (Erişti, 2013; Gözütok, Alkın & Ulubey, 2010; Kozikoğlu ve Senemoğlu, 2015; Saracaloğlu & Dursun, 2010; Sever, Kürüm-Yapıcıoğlu & Atik-Kara, 2019). One of the most important factors in the development and continuity of the field and quality of students is undoubtedly the implemented graduate education programs. This shows that there is a need to evaluate graduate programs from different perspectives by using various research approaches. Based on this need, the aim of the study was to examine the program outcomes, courses and contents of the CI graduate education programs.

In this descriptive study, document analysis was used to examine the program outcomes, courses and the objectives, and contents of the courses. In this research, via criterion sampling nine universities were selected. During the data analysis, program outcomes, courses, objectives and the contents of the courses were examined separately for each university, and then comparisons were made between the universities.

The program outcomes of graduate programs of nine universities examined within the scope of the study were gathered under the themes of program development, program evaluation, learning-teaching process, teacher education, research skills, and professional and academic development. When the findings were examined based on the universities, it was found that they show significant differences in terms of the number of the program outcomes and the basic subject fields. When the courses in the program, the objectives and content of the courses were analyzed, it was found that they were not compatible. Hence, it is vital to create a consistency among the elements in terms of the harmony of the program elements. It is important to arrange the program outcomes to cover the scope of the CI field, which can be considered as an indication of the qualifications of the graduates. When the program outcomes are compared at graduate level, it can be stated that MA programs focus more on theoretical knowledge, whereas PhD programs include more high-level program outcomes regarding practical studies, scientific studies and original products. However, this finding cannot be observed at all universities and this is seen as an important problem in terms of the differences among the levels.

When the distribution of the courses at universities are considered, both MA and PhD programs focus on basic subject courses and the programs are quite rich in terms of course selection. However, there are significant differences in the distribution of the courses, and this is not in line with the program outcomes. The field which is mostly focused on in program outcomes is program development and then research skills. In contrast, when the course outcomes were examined, it was observed that learning-teaching process is more foregrounded compared to the other fields and that the objectives related to research skills is more prominent compared to program development, and this can be interpreted as there is no relationship between program outcomes and objectives. When the courses in the program and the objectives and contents of these courses are compared to the research tendencies in the field, it may be stated that a distribution exists similar to each other in general. Therefore, it is possible to state that the subjects which are given importance in developing the curriculum can determine the future condition of the field.

The findings show that programs include objectives and contents regarding gaining high level knowledge such as discussing and evaluating theoretical knowledge in all fields and conducting studies on analyzing and finding solutions for education problems. These show that the theoretical structure is taught quite densely at CI graduate programs. Nevertheless, it can be stated that the expected balance between theoretical and practical studies cannot be founded.

The CI field uses many different fields of science as resources and enriches the field of study by synthesizing the elements acquired from these fields (Oliva & Gordon, 2018). The findings of the study show that the fields such as philosophy, sociology, psychology, history - the sources of the program studies- and the effect of these fields on the program are not included in program outcomes and courses, objectives and contents of these courses. As it is highlighted in several studies in the literature since the establishment of the field in Turkey (Bümen & Aktan, 2014; Ertürk, 1988; Gökmenoğlu & Eret, 2011; Varış, 1969), focus on theoretical backgrounds in the programs can be the reason of the lack of discussions enriching the theoretical background and advancing the field and the reason of lack of basic research.

Considering the findings of the study, it can be said that there is not enough consistency between program outcomes and the other elements of the program; there is no need analysis conducted to improve the MA programs, and there is not a certain level of partnership between the universities in terms of the competencies expected from the graduates. The MA and PhD students educated at CI field will be the future representatives of the field. Thus, it is vital that the graduate qualifications should reach a standard, that the universities should organize their program outcomes providing these standards and organize the other elements of the programs. Also it can be stated that the programs should be updated to include new developments and perspectives in the field of CI, within the framework of their visions. In addition, the program should enrich and improve the standards.